Uluslararası Hukuk ve Politika
Cilt: 9, Sayı: 33, ss.89-121, 2013©

Özbekistan ve "Arap Baharı": Anna Karenina İlkesi ya da Potansiyel Bir "Devrim"in İmkanı

M. Turgut DEMİRTEPE* & İzzet Ahmet BOZBEY**

Özet

Ortadoğu'da uzun süredir iktidarı elinde bulunduran otoriter rejimlerin ardarda devrilmesiyle sonuçlanan "Arap Baharı"nın ya da post-Sovyet coğrafyasında siyasi dönüşümlere yol açan "renkli devrimler"in Orta Asya'da tekrarlanabilirliği uluslararası kamuoyunda yoğun olarak tartışılmaktadır. Otoriter rejimle yönetilen ülkelerde muhalefet baskısı yoluyla iktidarın el değiştirebilmesi için olmazsa olmaz faktörler bulunmaktadır. Buna göre, sosyo-psikolojik, siyasal, ekonomik ve uluslararası faktörlerin elverişli bir kombinasyonundan oluşan parametreler bütünü bir devrime ya da dönüşüme yol açmaktadır. Öte yandan, bu faktörlerin herhangi birinin bulunmaması halinde, diğer bütün faktörlerin mevcudiyetine rağmen, devrim çabalarının meyve vermesi oldukça güç görünmektedir. Bu çerçevede, Özbekistan özelinde bu faktörlerin mevcudiyeti ve gücü incelendiğinde, Özbek halkının Kerimov rejiminden memnuniyetsizlik duymasına rağmen, diğer tetikleyici faktörlerin zayıf olması ya da hiç olmaması nedeniyle Özbek elitinin kısa ve orta vadede ülke siyasetindeki tahakkümünün süreceği düşünülmektedir. Bu nedenle, önümüzdeki yakın dönem içerisinde bir "Özbek Baharı"nın gerçekleşme ihtimali oldukça düşüktür.

Anahtar Kelimeler: *Arap Baharı, Renkli Devrimler, Özbekistan, Siyasal Değişim, İslam Kerimov, Özbek Muhalefeti, Dış Aktörler*

Uzbekistan and the Arab Spring: The Principle of Anna Karenina or the Likelihood of a Potential "Revolution"

Abstract

Recently, the potential of an "Arab Spring" like change or yet a colour revolution happening in Central Asia has been heatedly debated in the

* Yrd. Doç. Dr., Polis Akademisi. E-posta: turgutdem@yahoo.co.uk
** Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bölge Çalışmaları Bölümü Doktora Adayı. E-posta: bozbey79@yahoo.com

international arena. There are certain factors which are essential for a successful change of power in countries that are ruled by authoritarian regimes. In order for such a change an ideal number of socio-psychological, political, economic, and international factors has to come together in a most conducive combination within a set of parameters. So much so, the existence of all relevant factors except one may result in failure. In view of that, it would be relatively safe to argue that; despite the discontent of the Uzbek people with their regime, the dominance of Uzbek elite in the country's politics will persist in the short and medium term due to the absence or scarcity of certain other factors that has the potential to set off a "revolution". Hence a potential "Uzbek Spring" seems an unlikely occurrence at least for the foreseeable future.

Keywords: *Arab Spring, Colour Revolutions, Uzbekistan, Political Change, Islam Karimov, Uzbek Opposition, Foreign Actors*

Giriş

17 Aralık 2010 tarihinde, polis şiddetine ve kötüleşen sosyo-ekonomik koşullara tepki olarak başlatılan protestoların bir parçası olarak Tunuslu işportacı Muhammed Buazizi kendisini ateşe verdi. Onun bu intihar eylemi sadece kendisini feda etmesiyle kalmayarak birkaç hafta sonra ülke çapında kitlesel bir protesto dalgasını tetikledi, bu da Ortadoğu genelinde, "Arap Baharı" olarak bilinen fitili ateşledi.[1] "Arap Baharı" kavramı, 2010'un sonlarından bu yana Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da patlak veren ve uzun süredir hâkim güç olan otoriter rejimlerin sarsılmasıyla birlikte kısmi olarak meyvelerini vermeye başlayan düzen karşıtı kitlesel hareketlerin ortaya çıkışını ifade etmektedir. Daha sonra medyada yaygın bir şekilde kullanımıyla, muhalefetin varlığına tahammül göstermeyen ya da muhalefetin ciddi baskılar altında olduğu ülkelerde statükoya karşı meydan okumanın ifadesi haline de geldi. Diğer bir deyişle, "Arap Baharı" bazen şiddet yoluyla bazen de hileli ve genellikle de formalite icabı seçimlerle muhalefeti siyasal sistemden tasfiye eden ve/veya farklı toplumsal kesimlerin taleplerini otoriter yol ve yöntemlerle bastıran iktidardaki elitlerin güçlerini devam ettirdikleri Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde statükoya karşı patlak veren kitlesel hareketleri imleyen bir kavram olarak ifade edilmektedir.

1 Daniel Byman, "Regime Change in the Middle East: Problems and Prospects", *Political Science Quarterly*, Vol. 127, No. 1, 2012, s. 25.

Diğer yandan, "Arap Baharı"nı, bir yönüyle, 2000'lerin ilk yıllarında Avrasya coğrafyasını sarsan "renkli devrimler" olgusunun, dünya sisteminin bir başka -ancak doğurması muhtemel sistemik sarsıntılar bakımından çok daha hayati- alt kümesindeki yansıması olarak da okumak mümkündür. Avrasya'daki "renkli devrimler" Kırgızistan istisnasıyla Orta Asya'da bir yansıma alanı bulamamış, aksine bölgedeki rejimler açısından güvenlik sendromu doğurarak mevcut yönetimleri ve liderleri daha da otoriter bir kimliğe sürüklemişti. "Arap Baharı" süreci ile Ortadoğu'da yaşanan "devrimci" değişiklikler küresel bir fenomen ile yüz yüze olduğumuzu bir kez daha ortaya koyarken, benzeri bir siyasal sürecin Orta Asya'da da yaşanıp yaşanmayacağı sorusunu yeniden gündeme getirdi.

Orta Asya Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana had safhada yolsuzlukların görüldüğü ve dünyadaki en otoriter rejimlere ev sahipliği yapan bir coğrafya.[2] Bu nedenle, bölge, uzmanlar ve karar alıcılar arasında bölgenin "Bahar"ın yaşanacağı bir sonraki alan olarak görülüp görülemeyeceğine dair tartışmalara yol açan kusursuz bir laboratuar imkanı sunmaktadır. Öte yandan, Orta Asya rejimleri her biri birbirinden değişik ölçülerde farklılık gösteren karakteristik özelliklere de sahiptir. Ekonomik ve sosyal farklılaşmaların yanı sıra, siyasal düzeyde aynı özellikleri gösterdiklerini iddia etmek de mümkün değildir. İki "devrim" geçirmiş, yaşanan siyasal istikrarsızlığı sonlandırmak amacıyla Başkanlık sisteminden Parlamenter rejime geçmiş ve şu an için göreceli olarak daha demokratik Kırgızistan[3] ile neo-Stalinist olarak tanımlanan[4] Türkmenistan ve Özbekistan'ı aynı bağlamda değerlendirmek son derece yanıltıcı olur. Bu nedenle Orta Asya'yı kolektif bir jeopolitik birim olarak değerlendirme yanılgısına düşmeksizin, bir siyasal değişim durumunda olası bölgesel etkileri nedeniyle en kilit ülke konumundaki Özbekistan örneği üzerinden analiz yapmak çok daha pratik ve yararlı olacaktır.

---

2 Economist Intelligence Unit tarafından yayınlanan, seçim süreci ve çoğulculuk, hükümet işleyişi, siyasal katılım, siyasal kültür ve hak ve özgürlükler temelinde beş ölçüt çerçevesinde değerlendirme yapılan Demokrasi İndeksi'nde 167 ülke arasındaTürkmenistan ve Özbekistan 161. liği paylaşırken, Tacikistan 151, Kazakistan 143 ve Kırgızistan da 106. sırada yer almaktadır. Bkz., "Democracy Index 2012: Democracy at a Standstill", *A Report from the Economist Intelligence Unit*, ss. 6-8, (http://pages.eiu.com/rs/eiu2/images/Democracy-Index-2012.pdf).

3 Bkz., Pınar Akçalı, "Kırgızistan'da Parlamenter Sisteme Geçiş: Genel Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* Cilt: 12, Sayı: 1, Yaz 2012, ss.193-209.

4 Bkz., Russell Zanca, "What We Owe the Uzbeks", *Foreign Policy*, 21 December 2010, (http://oilandglory.foreignpolicy.com/posts/2010/12/21/what_we_owe_the_uzbeks); William H. Thornton, *The New World Empire: Civil Islam, Terrorism, and the Making of Neoglobalism,* (Oxford: Rowman&Littlefield Publishers, 2005), s.143.

Özbekistan siyasal yaşamının geleceğine ilişkin bir analizin, "renkli devrimler" ve "Arap Baharı" sürecinde siyasal dönüşüm yaşayan ülkelerdeki muhalefet hareketlerinin başarısına katkı sunan faktörlerin ve Özbekistan'daki sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal atmosferin bu faktörlerin varlığı ya da gelişmesi için uygun bir zemin oluşturup oluşturmadığının üzerinde durması gerekir. Bu nedenle çalışmada öncelikle farklı coğrafyalarda "devrimci" bir değişim doğmasına yol açan bu çok yönlü faktörler üzerinde odaklanılacaktır.

Anna Karenina İlkesi ve Devrim Yapmak

Jared Diamond, çok meşhur ve bir o kadar da yetkin olan "Tüfek, Mikrop ve Çelik" isimli çalışmasında, bazı türlerin tarih boyunca evcilleştirilirken bir kısmının ise bu güne kadar evcilleştirmeye bir şekilde direnebilmesini tartışırken, evcilleştirilebilen hayvanların hepsinin birbirine benzediği, her evcilleştirilemeyen hayvanın evcilleştirilememe nedeninin ise farklı olduğu tespitinde bulunur. Bu durumun Lev Tolstoy'un ünlü eserine atıfla Anna Karenina ilkesiyle izah edilebileceğini savunur. Bu noktada, Diamond, Tolstoy'un kaleminden karşılıksız aşk ve bunun yıkıcı yansımalarının anlatıldığı büyük eser Anna Karenina'nın ilk cümlesine atıfta bulunur: "Mutlu ailelerin hepsi birbirine benzer; mutsuz ailelerin mutsuzluğuysa kendine özgüdür." Diamond Tolstoy'un bu ifadesinden yola çıkarak analojiyi devam ettirir ve bir evliliğin mutlu bir evlilik olabilmesi için cinsellik, para, çocuk terbiyesi, din, akraba ilişkisi gibi çeşitli bakımlardan iyi yürümesi gerektiğine işaret eder. Bir evlilik mutluluk için gerekli bütün diğer katkı unsurlarına sahip olsa dahi, bu temel konulardan birinde eksikliğin bile evliliğin sonu olabileceğini belirtir.[5] Sonuç olarak, olmazsa olmaz faktörlerden ya da koşullardan birinin yokluğu, mutluluğa giden yolu ya da belli bir girişimin sonuca ulaşmasını engelleyebilirken, başarı çeşitli faktörlerin, unsurların, koşulların ve ihtiyaçların uygun birleşimlerine bağlıdır.

Nitekim, devrim, reform ya da benzeri siyasal olguları analiz ederken yukarıda bahsedilen analojiyi göz önüne almak oldukça yararlı olacaktır. Mevcut düzeni kökten değiştirme ya da reforme etme girişimleri bazı faktörlerin ve belli koşulların varlığını gerektirir. Bu faktörler ve koşullar ancak uygun bir şekilde harmanlanırsa girişimler başarıya ulaşır; bu temel faktör ve koşulların uygun bir kombinasyonunun olmadığı durumda ise bu yöndeki çabalar sonuçsuz kalır.

5 Jared Diamond, *Tüfek, Mikrop, Çelik*, (Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2006), ss. 205-206.

Öte yandan, siyasal değişime yol açan faktörlerin kompozisyonu bir toplumdan diğerine büyük farklılıklar da gösterebilir. Bir toplumda ekonomik faktörler belirleyici rol oynarken, bir diğerinde siyasal faktörler öne çıkabilir. Ya da aynı faktör farklı toplumlarda farklı biçimlerde tezahür edebilir. Örneğin ABD'de "Occupy Wall Street" eylemini yapan kitlelerin ekonominin genel durumuna ilişkin hoşnutsuzlukları, Mısır'da ya da Gürcistan'daki halkın ekonomik sıkıntıları ile aynı değildir. Dolayısıyla, sanayi sonrası dönemini yaşayan Batılı toplumlarla; belli ölçülerde post-kolonyal dönem özellikleri taşıyan Sovyet sonrası alanda yaşayan "geçiş süreci" toplumlarının[6] sorunlarının, istek ve taleplerinin eşit tutulamayacağı çok açıktır. Ancak, yine de "Occupy Wall Street" hareketinden Avrasya coğrafyasındaki "renkli devrimler"e oradan da "Arap Baharı"na kadar farklı fazlardaki toplumlarda ortaya çıkan siyasal gelişmelerin altında yatan faktörler analitik yöntemler ile analiz edilebilir.

Bu bağlamda, Donnacha Ó Beacháin ve Abel Polese, "The Colour Revolutions in the Former Soviet Republics: Successes and Failures" adlı çalışmalarında bir "devrim"in veya devrim teşebbüsünün başarılı ya da başarısız olmasına etki eden faktörlerin anlaşılması ve sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi için beş değişken üzerinde durulması gerektiğini ileri sürmektedir: rejimin karakteri, birleşmiş güçlü bir muhalefet, dış aktörlerin siyasal sistem üzerindeki rolü, devlet aygıtından bağımsız özerk bir alan olarak sivil toplumun varlığı ve sokağa çıkan, "sistemi dönüştürmek" için belli oranda riski göz önüne alan bir halk.[7]

Benzeri şekilde, Michael McFaul da Avrasya coğrafyasındaki "renkli devrimleri" incelediği çalışmasında bu örneklerde başarıyı getiren ortak faktörleri; mutlak otoriter rejimlerden ziyade yarı otoriter bir rejimin varlığı, gözden düşmüş ya da sevilmeyen bir yönetim, birleşmiş ve organize bir muhalefet, seçimlerde hile olduğunda kitleleri hızla mobilize edebilecek kapasite/yetenek, seçimlerdeki hileleri halka aktarabilecek sınırlı da olsa bağımsız bir medyanın varlığı ve rejimin yargı ve güvenlik güçleri arasında bölünmeler olarak tanımlamaktadır.[8]

---

6 20. yüzyılın son çeyreğinde dünyanın değişik bölgelerinde diktatöryal rejimlerin yıkılması sonucu ortaya çıkan yeni rejimlerin demokratik bir siyasal sisteme "geçiş sürecinde" olduğu şeklindeki "geçiş süreci paradigması" literatürde eleştirilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz.,Thomas Carothers,"The End of the Transition Paradigm", *Journal of Democracy,* Vol. 13, No. 1 January 2002, ss. 5-21.

7 Donnacha Ó Beacháin & Abel Polese, "Introduction: What's in a Colour?", Donnacha Ó Beacháin & Abel Polese (Ed.), *The Colour Revolutions in the Former Soviet Republics: Successes and Failures,* (New York: Routledge, 2010), ss. 7-8.

8 Michael McFaul, "Transitions from postcommunism", *Journal of Democracy,* Vol. 16, No. 3, July 2005, s. 7.

Gerek Michael McFaul'un gerekse Donnacha Ó Beacháin ve Abel Polese'in çalışmalarında farklı kavramsallaştırmalar çerçevesinde de olsa rejimin niteliği, mevcut yönetimden duyulan rahatsızlık, muhalefetin gücü ve kapasitesi, özerk bir sivil toplumun ve bağımsız medyanın varlığı gibi ortak noktalara işaret ettiği görülmektedir. Yarı otoriter rejimler, mutlak otoriter ya da totaliter rejimlere kıyasla "devrimlerin" gerçekleşebilmesi için daha müsait bir zemin oluşturmaktadır. Oldukça sınırlı da olsa ifade özgürlüğünün ve bağımsız medyanın varlığı ve siyasal katılım kanallarının tümüyle engellenmemiş olması yönetimden rahatsızlık duyan bir kitlenin harekete geçebilmesinin ön koşullarını sağlamaktadır. Bu noktada muhalefetin organize ve güçlü bir yapıya sahip olması ya da farklı muhalefet hareketlerinin varlığı durumunda muhalif grupların bir koalisyon oluşturabilmesi ve bu koalisyonun üyeleri arasında yüksek oranda bir uyum olması önem arz etmektedir. Muhalefet liderleri rejime karşı muhalefet yürütmekten ziyade kendi aralarında mücadele ediyor, ortak bir platform oluşturamıyorsa geniş kitleler karşısında inandırıcılıklarını da kaybetmektedirler.[9]

Michael McFaul, Donnacha, Ó Beacháin ve Abel Polese'den farklı olarak seçimlere de dikkat çekmekte, Sırbistan, Gürcistan ve Ukrayna'da (ki buna kanımızca Kırgızistan da eklenebilir) seçim sandıkları kapandığında açıklanan sonuçlara itiraz eden ve gerçek sonuçları aktaran bağımsız medyanın ve sivil toplum kuruluşlarının varlığının "devrim" sürecinin başlamasında kilit rol oynadığını belirtmektedir.[10]

Michael McFaul, ayrıca, üç ülkede yaşanan duruma işaret ederek güvenlik güçleri arasında bölünmeyi de bir "devrim"in gerçekleşmesi için gerekli koşullardan biri olarak değerlendirmektedir. Güvenlik güçlerinin en azından bir bölümünün mevcut rejimden uzaklaşması ve gösterileri şiddet kullanarak bastırma opsiyonunu reddetmesi gerektiğinin altını çizmektedir. McFaul bunun güvenlik güçlerinin belli bir kesiminin muhalefete destek vermesi ya da muhalefetin değişik taktiklerle güvenlik güçlerini şiddet kullanmama yönünde ikna etmesi sonucu olabileceği gibi, güvenlik güçlerinin "iyi niyeti"nden bağımsız olarak güç merkezinin değiştiğine yönelik kanaat oluşturacak ölçüde büyük bir kitlenin gösterilerde yer alması sonucu da ortaya çıkabileceğini belirtmektedir.[11]

9 Donnacha Ó Beacháin & Abel Polese, "Introduction: What's in a Colour?", s. 8.

10 Michael McFaul, "Transitions from postcommunism", ss. 10-11.

11 A.g.e., ss. 14-15.

Bu ölçütler yüzyılın başından itibaren küresel ölçekte yaşanan siyasal dönüşümlere benzer bir olgunun Orta Asya, daha spesifik olarak da Özbekistan, bağlamında yaşanıp/yaşanmayacağı hakkındaki bir analizde önemli ölçüde yol gösterici niteliktedir. Öte yandan bu çalışmada bu tartışmaları da gözetmekle birlikte, "renkli devrimlerde" olduğu gibi "Arap Baharı"nın da her durumu kendi rengine boyayan faktörlerin ve koşulların alt gruplarından oluşan daha geniş sosyo-psikolojik, siyasal, ekonomik ve uluslararası faktörler ve koşulların uygun kombinasyonu ile açıklanabileceği öngörülmektedir. Bu nedenle çalışmada Özbekistan bağlamında değerlendirmede bulunurken bütün bu faktörleri kategorilere ayırarak inceleyen bir çerçeve içinde hareket etmeyi uygun görmekteyiz. Çalışma tarihi yakınlığı ve sonuçlarının ses getirmesi sebebiyle "Arap Baharı"na yoğunlaşan, ancak aynı zamanda "renkli devrimleri" de kapsayan bir perspektifle benzeri bir sürecin Özbekistan için geçerliliğini sorgulamaktadır.

"Arap Baharı", "Renkli Devrimler" ve Gelmeyen "Özbek Baharı": Neler Sebep Oldu? Neler Engel Oldu?

Sosyo-psikolojik Faktörler

Sosyo-psikolojik faktörler, otoriter rejimler altında yaşayan halkları mevcut iktidar yapısını değiştirme, dönüştürme ya da devirme amacıyla iktidar elitlerine karşı harekete geçiren unsurlar arasındadır. Bir milletin sosyo-psikolojik temeli derin tarihinde gömülüdür. Ayaklanmalar, devrimler ve kitlesel protestolar, tarihsel geçmişi zayıf olan, sivil toplumun gelişmediği ve otoriter yapılara bağlılığın gelenekle kutsandığı toplumlarda, güçlü bir sivil topluma sahip, halkın yaşanan rahatsızlıklar karşısında sokaklara dökülme ve statükoya karşı harekete geçebilme eğilimi olan toplumlara göre çok daha az ihtimal dahilindedir. Bu anlamda, Orta Asya gibi Arap dünyası toplumları da Batı toplumları ile kıyaslandığında "devrimci" bir değişimin alt yapısını oluşturabilecek sosyo-psikolojik faktörlerin mevcudiyeti açısından daha olumsuz konumdadır.

Ancak bu, Arap ya da Orta Asya toplumlarının kendi mağduriyetlerini dile getirmek ya da "sokaklara çıkmak" için gereken arzu, istek ve iradeden yoksun olduğunu göstermez. Bu toplumlarda kısmen eksik olan, bunu yapmak için gereken gönüllülük ya da hazırlıktır, çünkü çoğu zaman iktidar elitine karşı gönüllü kitlesel seferberlik istenilen etkiyi oluşturmakta yetersizdir. Yalnızca, insanlar memnuniyetsizliklerini ifade etme riskini göze almaya değer bulduklarında, "Arap Baharı" ve "renkli devrimlerde" olduğu gibi, protesto etmeyi

seçebilirler. İnsanlar seslerini çıkarmamaları durumunda konumlarının daha da kötüleşeceğine, tepkilerini ortaya koymaları durumunda ise mevcut statükoyu değiştirebileceklerine inandıklarında harekete geçerler. Bu yüzden bu yöndeki kanaatler ne kadar yüksek olursa, insanlar tepki vermeye o kadar istekli olurlar.

Ayrıca bu konuda varlıklı olanlarla yoksullukla boğuşan kitleler arasında da ayrım yapmak gerekir. Varlıklılar arasında kar ve statü kaybının artması yoksullarınkine göre kargaşa yaratmaya daha müsaittir. Lenin devrim yapmak için yoksulların mevcut şartlar altında yaşamak istememesinin yeterli olmadığını, varlıklıların da artık o koşullarda yaşayamıyor olması gerektiğini söyler.[12] Bu sebeple, Batı Avrupa burjuvazisi, 2008 ekonomik krizinin sonucunda tüm Avrupa'da yaygın protesto ve grevler yapılması örneğinde olduğu gibi zor elde edilmiş kazançlarına ve statükolarına karşı bir tehdit hissettiklerinde çok hızlı tepki gösterir. Avrupalı mavi ve beyaz yakalılar, Doğu Avrupa ve Ortadoğu ülkelerindeki gibi aşırı yoksulluk düzeyinden -en azından şu anda- nispeten korunmuş durumdadır. Hüsnü Mübarek'in Mısır'ında olduğu gibi bazı otokratik rejimler, rejimlerin yaşam koşullarını -sözde de olsa- iyileştirme hedefini ortaya koyması durumunda mutlak destek olmasa bile halkın bir bölümünün muvafakatını alabilmiştir.[13] Fakat sosyal çıkarların zarara uğraması ve sosyal devletin yıpranması olasılığı Batı Avrupa halkının protesto etmesi için yeterli bir risktir. Diğer taraftan Arap ve Orta Asya halkları Batı Avrupa halklarının kazanımlarından uzak olduğu için ancak çok daha büyük bir sosyal statü kaybı ve ekonomik zarar durumunda benzeri bir tepki verme eğilimindedirler. Bununla birlikte, bu toplumlar için tepki gösterme düzeyinin çok daha yüksek bir noktada ortaya çıkması rejimin daha yüksek düzeyde şiddet kullanarak muhalefeti bastırması olasılığını da artırır.

Özbekistan örneğini ele aldığımızda Özbek toplumunun büyük ölçüde Kerimov'un otoriter rejiminden rahatsız olmasına rağmen, daha iyi ve daha demokratik bir yönetim için sokaklara dökülme noktasına ulaşmadığı görülmektedir. Öncelikle, olası kazanımlar riskleri karşılamamaktadır. İnsanların hayatlarını daha iyiye götürebilecek ya da götüreceği düşünülebilecek ciddi bir alternatif görünmemektedir. Özbekistan'da Mısır'ın Müslüman Kardeşleri ya

12 Susanne Dahlgren, "What is a Revolution? And Other Anthropological Questions on the Arab Spring", *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropological Society*, Vol. 36, No. 4, 2011, s. 75.

13 Graeme P. Herd, "The Arab Spring: Challenges, Obstacles and Dilemmas", *Connections: The Quarterly Journal*, Vol. 10, No. 4, Fall 2011, s. 104.

da Tunus'un Nahda'sı gibi halkın kısmi de olsa desteğini alan ve destekçilerine ülkenin kalkınması ve gelişmesine ilişkin nispeten somut ve gerçekçi hedefler ve çözüme dair program önerileri getiren ya da toplumun önemli bir kesimi ile belli değerler etrafında buluşabilen oluşumlar söz konusu değildir. Nitekim, Nezar AlSayyad ve Mejgan Massoumi'nin de işaret ettiği üzere, bu tür grupların rejimden memnun olmayan geniş toplumsal kesimler üzerindeki etkisi ve demokratik seçimler sonucu öne çıkmaları toplumsal yaşamda uzun süredir etkili olarak var olmaları ile doğrudan ilgilidir. Örneğin, Müslüman Kardeşler, yıllardır yoksullara ve dezavantajlı kesimlere eğitim ve sağlık hizmetleri sağlamış, dullara belli bir miktar maaş ödemiş ve zor durumda olan kişilere mikro kredi programları sunmuştur.[14]

Özbek halkı, yönetimden memnun olmayan Ortadoğu halkları gibi, sokaklara dökülüp mevcut rejimi devirerek yerine yeni bir yönetim getirmesi durumunda bile, rejimin önceden onlara sağlayamadığı sosyal ve ekonomik imkanları temin edebilecek ve ciddi alternatif bir programı olan ve toplumsal tabana sahip bir siyasal oluşum söz konusu değildir. Dahası Özbekistan'da siyasal transformasyonun itici gücü niteliğinde güçlü bir sivil toplum da bulunmamaktadır. "Renkli devrimlerin" yaşandığı örneklerde son derece somut olarak görüldüğü üzere önemli bir kısmı Batılı STK'ların ideolojik ve finansal desteğine de sahip olan devlet dışı kuruluşlar hem sivil toplumun gelişiminde hem de "devrim" sürecindeki siyasal konumlanışlarıyla hayati bir rol oynamışlardır.[15] Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde de –özellikle Mısır ve Tunus- belli ölçülerde de olsa bir sivil toplumun varlığından bahsetmek mümkündür.[16]

Oysa Özbekistan'da bağımsızlığın ilk yıllarındaki göreceli liberal dönem dışında devlet sivil toplumun gelişimine izin vermemiştir. Özellikle Avrasya coğrafyasındaki "renkli devrimler" Kerimov'u ciddi endişeye sevk ederek

14 Nezar AlSayyad & Mejgan Massoumi, "Religious Fundamentalisms in the City: Reflections on the Arab Spring", *Journal of International Affairs*, Vol. 65, No.2, Spring/Summer 2012, ss. 32-33.

15 "Renkli devrimler"de sivil toplum kuruluşlarının rolü konusunda bkz., Sreeram Chaulia, "Democratisation, Colour Revolutions and the Role of the NGOs", *Global Research,* Center for Research on Globalization, 25 December 2005, (http://www.globalresearch.ca/democratisation-colour-revolutions-and-the-role-of-the-ngos-catalysts-or-saboteurs/1638).

16 Tunus ve Mısır'da bağımsız sivil toplum kuruluşları rejimlerin baskıları nedeniyle sınırlı düzeyde varlık gösterebilmiş olmalarına karşın devletten kısmen özerk olan sendikalar ve hukukçular birliği ile sosyal yaşamda karşılık bulan dini hareketler ve gençlik hareketleri "devrim"de itici güç olmuştur. Laurel E. Miller (et al.), *Democratization in the Arab World: Prospects and Lessons from Around the Globe*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2012), ss. 68-70 ve ss. 93-96.

önlem almaya itmiş ve STK'lar üzerindeki baskılar 2003'den itibaren giderek artarak, Andican olaylarından[17] sonra zirveye ulaşmıştır. Bu çerçevede Batılı STK'ların tümü kapatılmış, binlerce yerli STK da potansiyel tehdit değerlendirmesinin sonucu olarak faaliyetlerine son vermek zorunda bırakılmıştır.[18] Özellikle 11 Eylül sonrası ABD'nin demokrasiyi teşvik politikası çerçevesinde sivil toplumun gelişimine verdiği destek rejim tarafından muhalefetten çok daha büyük bir tehdit olarak görülmüştür.[19] Hatta rejim, yüzlerce yıl devlet dışında bağımsız bir alan olan ve potansiyel olarak sivil toplumun beşikliğini yapabilecek mahalle örgütlenmesini bile devletin toplumu kontrol altına almasında işlevsel bir yapıya dönüştürmüştür.[20]

Ayrıca, birçok bölge uzmanının da altını çizdiği üzere, Ortadoğu halklarından farklı olarak Orta Asya halkları ellerindekiyle yetinmeye daha alışık bir sosyo-psikolojiye sahiptir.[21] Toplumsal hafızayı şekillendiren tarihi yaşanmışlıklar bunda önemli bir rol oynamaktadır. Sovyet döneminde genel olarak "Sovyet insanı" oluşturma çabaları çerçevesinde yerel kimlikler ve değerler üzerinde ciddi baskılar uygulanmış, hiçbir muhalif sesin ortaya çıkmasına izin verilmemiş, sistem içi bile olsa muhalif görülenlere "rejim karşıtı" damgası vurularak ya öldürülmüş, ya da Sibirya'ya sürgüne yollanmıştır. Özellikle Stalin

17 13 Mayıs 2005 tarihinde Andican şehrinde patlak veren gösterileri bastırmak için güvenlik güçleri şiddet kullanmış ve olaylar bağımsız kaynaklara göre 700'ün üzerinde kişinin ölümü ile sonuçlanmıştı. Andican'da yaşananlar hakkında uluslararası kuruluşlar tarafından yapılmış iki çalışma için bkz., International Crisis Group, "Uzbekistan: The Andijon Uprising", Asia Briefing, No. 38, 25 May 2005, (http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/central-asia/uzbekistan/b038_uzbekistan___the_andijon_uprising_.pdf); Human Rights Watch, ""Bullets Were Falling Like Rain": The Andijan Massacre, May 13, 2005", June 2005, (http://hrw.org/reports/2005/uzbekistan0605/). Ayrıca yaşanan olayları tarihsel arka planı ve siyasal bağlamı çerçevesinde değerlendiren bir çalışma için bkz., Salih Bıçakcı, "Andijon'da Nima Bo'ldı?: Özbekistan'da Terör, Güvenlik ve Demokrasi", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları,* Cilt: 3, No. 6, 2008, ss. 1-22.

18 Matteo Fumagalli & Simon Tordjman , "Uzbekistan", Donnacha Ó Beacháin & Abel Polese (Ed.), "*The Colour Revolutions in the Former Soviet Republics: Successes and Failures,* (New York: Routledge, 2010), ss. 171-172.

19 Daniel Stevens, "Osama or the Georges: Shifting Threats and State Policy towards Civil Society in Uzbekistan", *Development and Change*, Vol. 41, No.2, March 2010, ss. 355-377.

20 Charles Carlson, "Uzbekistan: The Changing Role of the 'Mahalla'", *RFE/RL*, 24 February 2003, (http://www.rferl.org/content/article/1102323.html), Eric W. Sievers,"Uzbekistan's Mahalla: From Soviet to AbsolutistResidential Community Associations", *The Journal of International and Comparative Law at Chicago-Kent,* Vol. 2, 2002, ss. 118-122.

21 Aigerim Zikibayeva, Serge Korepin, Shalini Sharan, "What Does the Arab Spring Mean for Russia, Central Asia, and the Caucasus?", *A Report of the CSIS (Center for Strategic & International Studies) Russia and Eurasia Programme,* September 2011, ss. 3-4.

döneminde zirvesine ulaşan baskı politikalarının doğurduğu travma Özbek toplumunun psikolojisinde derin bir iz bırakmıştır.[22]

Tarihsel deneyim toplumun siyasal sisteme yönelik tutum ve davranışını şekillendirmiştir. Timur Dadabaev, Sovyet deneyiminin toplumda günümüzde de yansımaları görülen üç farklı tutum doğurduğunu belirtmektedir. İlki devlet ve siyasal sisteme aşırı güven ve siyasal katılmadan kaçınmadır. İkinci tutum tartışmalı olarak görülen konularda kabul edilebilecek noktaları öne çıkarma, kabul edemeyeceği noktaları ise yok saymadır ya da görmezden gelmedir. Son olarak, hiçbir şekilde kabul edilemeyecek politikalar söz konusu olduğunda ise toplum açıktan resmi politikalara meydan okumamakla birlikte "sessiz direniş" yöntemine başvurmaktadır.[23]

Bu nedenle, rejime yönelik bir girişimin ne denli acı sonuçlarının olabileceği hala hafızalarda nesilden nesile yaşamaya devam ederken, Andican olayları ve sonrasında rejimin Stalinist metotları hatırlatır uygulamaları toplumsal hafızayı tazelemiştir ve göz önüne alınılabilir risk algısını çok daha olumsuz yönde etkilemektedir.

Siyasal Faktörler

Siyasi olarak otoriter eğilimler, hileli seçimleri ve muhalefet için daralan bir siyasi alanı beraberinde getirerek Ortadoğu ve eski Sovyet ülkelerinin siyasi ufkunu daraltmıştır. Ancak Ortadoğu ülkeleri bağlamında muhalefet için var olan alanlar daha güçlü ve daha köklüdür. Bu da -her ne kadar çoğu durumda yeraltından hareket etmek zorunda kalsalar da- İslami/dini hareketlerin varlığıyla gerçekleşmiştir.

Otoriter bir sistemde ciddi bir transformasyonun gerçekleşebilmesi için siyasi muhalefet olmazsa olmaz (*sine qua non*) koşuldur. Uluslararası aktörler mevcut yönetimin değişimini ne kadar isterse istesin, halkın çoğunluğu ya da toplum içinde özgül ağırlığı fazla olan bir kitle iktidarı değişim yönünde zorlamadıkça ya da taleplerine cevap verilmediği durumda onu devirmeye mukte-

22 Sovyet döneminde Özbek toplumuna yönelik Sovyetleştirme ve baskı politikaları ve bunun oluşturduğu travma hakkında detaylı bir çalışma için bkz., M. Turgut Demirtepe, *Creating the Uzbek Nation: Ethnie, Identity and Politics,* Unpublished PhD Thesis, Manchester University, 2004, ss. 174-222. Bu süreçte 1920-30'lı yıllar özellikle öne çıkmaktadır. Bu dönemin toplumun zihniyet yapısındaki etkisi için bkz., Shahnoza O. Madaeva, "Spiritual Trauma of the Soviet Reality in Uzbekistan, 1920s–1930s", *Anthropology of the Middle East,* Vol. 3, No. 1, Spring 2008, ss. 43–51.

23 Timur Dadabaev, "Trauma and Public Memory in Central Asia: Public Responses to Political Violence of the State Policies in Stalinist Era in Uzbekistan and Kyrgyzstan", *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, Vol. 3, No. 1, July 2009, ss.137.

dir olduğunu göstermediği müddetçe böyle bir değişim gerçekleşmeyecektir. Legal siyasi muhalefetin siyasal sistem içinde temsiline imkan veren kanalların sınırlılığı ya da temsiline hiç imkan verilmemesi bir muhalefetin oluşmasına mutlak anlamda bir engel değildir. Çünkü yönetimden rahatsız kitleler, rejime karşı duydukları memnuniyetsizliği ifade etmek için değişik platformlar bulabilir. Dini hareketler, Ortadoğu devrimlerinde etkisi görülen yarı-politik kuruluşlar ya da renkli devrimlerde ortaya çıkan değişik boyut ve güçte sivil toplum örgütleri bunlara bir örnektir.

Ortadoğu'daki siyasi muhalefet, her ne kadar rejim tarafından şiddetle bastırılsa da, zengin bir entelektüel altyapıya sahipti. Bu düşünsel altyapının kökenleri hem bölgesel kaynaklara hem de 19. ve 20. yüzyıllarda Ortadoğu'ya sömürgeci niyetlerle giren Batı'nın beraberinde empoze ettiği modernleşme düşüncesine dayanmaktadır. Sömürgecilik ve modernleşme ironik olarak beraberinde tetiklediği sosyal ve siyasal süreçlerle İslam ülkelerinin kendi küllerinden yeniden doğmalarını sonuç veren adeta bir "Phoenix etkisi" yapmıştır. Örneğin Ahmet el-Rahim'in de ifade ettiği üzere, Batı düşüncesi ile ilişki ve bunun sonucu Müslüman geleneğin yeniden düşünülmesi modern Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın düşünsel altyapısını oluşturdu. Bu gelişmeler olmadan son zamanlarda yaşanan devrimler ve daha önemlisi otokratik yönetimlerin sona erdirilerek yerine demokratik hükümetlerin kurulması girişimi mümkün olmayabilirdi.[24]

Özbekistan'da siyasal yapı görünüşte çok partili bir sisteme dayanmaktadır, ancak gerçekte Kerimov'un siyasal sistemde çoğulculuk algısını beslemek amacıyla kendi kontrolünde kurdurduğu ve sıkı denetim altındaki siyasal partilerden oluşmaktadır. Çok daha önemlisi yapılan seçimler uluslararası toplumun tepkilerine rağmen şeffaflıktan son derece uzak ve hileli bir şekilde yürütülmektedir.[25] Rejime yönelik gerçek muhalefet -liberal milliyetçilerden İslamcılara kadar- tüm renkleriyle 1990'ların başında siyasal sistemden tasfiye edilmiştir, lider kadroları ya öldürülmüş, ya cezaevlerine doldurulmuştur,

24 Ahmed H. Al-Rahim, "Whither Political Islam and the "Arab Spring?", *The Hedgehog Review*, Vol. 13, No. 3, Fall 2011, ss. 8-9.

25 AGİT gibi kuruluşlar daha önceki seçimlere yönelik yaptıkları eleştirilerin Özbek yönetimi tarafından dikkate alınmaması nedeniyle seçimlere gözlem ekibi göndermeyi reddetmektedir. Bkz., Bruce Pannier, "Uzbek Elections Mean Little, But More Entertaining This Time", *RFE/RL*, 27 December 2009, (http://www.rferl.org/content/Uzbek_Elections_Mean_Little_But_More_Entertaining_This_Time/1914402.html); "Apathy and Fear as Uzbekistan Votes in Election", *Reuters*, 27 December 2019, (http://www.reuters.com/article/2009/12/27/us-uzbekistan-election-idUSTRE5BQ07Z20091227).

ya da sürgünde yaşamak durumunda bırakılmıştır. Kapatılan siyasal partilerin yerine ülkenin siyasal yapısının çok partili sisteme dayandığı algısını bozmamak amacıyla tümüyle hükümet kontrolünde olan siyasal partiler kurulmuştur.[26] Ülke içinde muhalefetin sınırlı da olsa faaliyet yürütme zemini tümden ortadan kaldırılmıştır.[27] Bu yüzden gelinen noktada Kerimov'u seçimler yoluyla devirmek imkansız gözükmektedir. Özellikle bağımsızlık sonrası ilk yıllarda hızla yükselen İslami sosyal hareketlilik, olası siyasal yönelimlerinden duyulan endişe nedeniyle Kerimov'u yalnız politik muhalefeti değil aynı zamanda her türden sosyal yapı ve hareketliliği de tehdit olarak değerlendirmeye yöneltmiştir. Kerimov'un, neo-Stalinist olarak tanımlanan uygulamaları sonucu ülke resmi söylemle uyumlu olmayan tek bir sesin bile duyulmadığı bir politik iklime sahip olmuştur.

Yukarıda betimlenen koşullar göz önüne alınırsa muhalefetin Özbek siyasal sisteminde neden az gelişmiş ya da geri kalmış olduğu anlaşılabilir. Kerimov yönetimine karşı çıkabilme potansiyeline sahip tek anlamlı muhalefet yeraltındaki İslami hareketlerden gelmektedir. Ancak İslami hareketlerin Hizb-ut Tahrir[28] gibi bazıları radikal, hatta şiddeti benimsemiş unsurlardan (örneğin Özbekistan İslami Hareketi[29] gibi oluşumlar) oluşmaktadır ve terörizme va-

---

26 Devletin resmi gazetesi Khalq Sozı'nın editörünün aynı zamanda Adalat Sosyal Demokrat Parti'nin lideri olması bunun çok çarpıcı bir örneğidir. Bkz.,William Fierman, "Political Development in Uzbekistan: Democratisation?", Karen Dawisha & Bruce Parrott (Ed.), *Conflict, Cleavage and Change in Central Asia and Caucasus,* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), s. 381.

27 Bağımsızlığın ilk dönemlerinde ortaya çıkan muhalefet hareketleri ve siyasal partiler ile sonrasında yaşanan gelişmeler hakkında ayrıntılı inceleme için bkz., Bakhodir Fakhritdinov, "Civilian Movements and Parties in Uzbekistan: Development Trends and Problems", *Central Asia and the Caucasus*, Vol. 5, No. 17, September 2002, ss. 44–53; Resul Yalçın, "The Formation of a Multi-Party System in Uzbekistan", *Central Asia and the Caucasus,* Vol. 5, No. 11, 2001, ss. 25-35.

28 Hizb-ut Tahrir orijin itibariyle Orta Doğu kökenli bir radikal İslamcı hareket olmakla birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası faaliyet alanını Orta Asya'ya da genişletmiş, özellikle Özbekistan'da belli bir tabana da ulaşabilmiş bir yapılanmadır. Hizb-ut Tahrir radikal bir söyleme sahip olmasına karşın yöntem olarak silahlı mücadeleye benimsememesi yönüyle diğer radikal hareketlerden ayrılmaktadır. Hizb-ut Tahrir'in Özbekistan'daki faaliyetleri hakkında detaylı bir çalışma için bkz., Emmanuel Karagiannis, "Political Islam in Uzbekistan: Hizb ut-Tahrir al-Islami", *Europe-Asia Studies,* Vol. 58, No. 2, 2006, ss. 261-280.

29 Özbekistan İslami Hareketi Özbekistan'da Kerimov rejimini silahlı mücadele yoluyla yıkmak ve yerine İslami esaslara dayalı devlet kurmak amacıyla Tahir Yoldaşev ve Cuma Namangani tarafından kurulan radikal bir İslamcı örgüttür. Afganistan'da konuşlanmış olan örgüt 1999-2002 döneminde Özbekistan içinde birçok eylem gerçekleştirmiş, ancak zaman içinde etkinliğini önemli ölçüde yitirmiştir. Özbekistan İslami Hareketi hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz., Richard Weitz, "Storm Clouds over Central Asia: Revival of the Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)?", *Studies in Conflict & Terrorism,* Vol. 27, No. 6, 2004, ss. 505-530.

ran eylemleriyle güvenlik ve istikrarsızlık kaygılarını besleyerek Kerimov'un ülke içi ve dışında otoriter rejimini meşrulaştırmasında en etkili silahı olmuş durumdadır. Öte yandan, Özbekistan İslami Hareketi hem Özbekistan'ın sert ve acımasız politikaları hem de ABD'nin Afganistan Savaşı'nda silahlı direnişin parçası olan Özbekleri yok etmesiyle büyük ölçüde etkisizleştirilmiştir. En azından 2000'lerin ortasından bu yana, halk rejimin uygulamalarından hiç memnun olmasa da siyasal alan Kerimov'un mutlak hakim olduğu ve muhalefetsiz bir alana dönüşmüştür.

Dahası Ortadoğu'da on yıllardır gelişen ve bölgenin siyasal ve entelektüel yaşamının bir parçası haline gelmiş İslamcı hareketlerden farklı olarak, Özbekistan'daki İslami muhalefet Sovyet döneminde dini ve tarihi geleneklerden kopuşun da getirdiği bir sonuç olarak son derece primitif özellikler taşımaktadır ve tarihsel olarak bölgenin görkemli İslami entelektüel mirasının izlerini taşımaktan oldukça uzaktır. Ayrıca, Ortadoğu halkları için -İslami bağlılıkları veya dini pratikleri her ne ölçüde olursa olsun- din yaşamın her düzeyinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak Sovyet rejiminin etkisi ve sonrasında Kerimov'un baskı politikaları nedeniyle Özbek halkı üzerinde İslam'ın bu düzeyde bir etkiye sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle, sokaktaki insan için İslami hareketlerin -özellikle de radikal İslamcı grupların- çekiciliği Ortadoğu'nun herhangi bir ülkesinde olduğundan çok daha azdır.[30] Üstelik toplumun muhafazakar kesimleri açısından bile Özbekistan İslami Hareketi ve Hizb-ut Tahrir gibi grupların sufi gelenekler ile çatışma halinde oluşu ve doktriner kimliklerini Vahhabi-Selefilik üzerinden kurguluyor oluşları bölgede yabancılaştırıcı bir etki yapmaktadır. Bu yüzden laik muhalefetin boşluğunu İslami muhalefetin doldurduğunu ya da doldurabileceğini iddia etmek de son derece abartılı bir yaklaşım olur.

Diğer yandan, Kerimov elit arasındaki güç dengelerini de oldukça akıllıca kullanmaktadır. Kerimov, siyasal ve kültürel elitin sisteme ve kendine bağlılığını geleneksel patronaj ilişkileri yoluyla sağlamaya çalışmaktadır. "Havuç ve sopa politikası" uygulayarak geçmişi Sovyet dönemine kadar giden bölgesel temeldeki (Taşkent-Semerkant-Fergana klanları) farklı klan ve grupları birbi-

30 Özbekistan'da Sovyet sonrası süreçte radikal İslamcı yaklaşımların ciddi bir taban bulamamasının nedenleri hakkında bkz., Adeeb Khalid, "A Secular Islam: Nation, State, and Religion in Uzbekistan", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 35, No. 4, November 2003, ss. 573-598, (özellikle ss.590-591); Odil Ruzaliev, "Islam in Uzbekistan: Implications of 9/11 and Policy Recommendations for the United States", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 25, No. 1, April 2005, s. 20.

rine karşı dengelemektedir.[31] Kerimov, elit arasında değişen bölgesel ittifakları dengelerken, doğal kaynaklar ve üretim üzerindeki rejim tekelini kullanarak elde ettiği zenginliği Özbek eliti arasında oluşmuş güç dengelerine göre paylaştırmaktadır. Servetin periferideki iktidar elitlerine dağılımı, Taşkent açısından bu periferinin merkezi yönetime olan sadakatini teminat altına almaktadır. Fakat periferideki iktidar elitleri ile servet üreten kaynaklar üzerinde tekel kontrolü bulunan merkezi yönetim arasında var olan hassas denge, servete erişim konusunda devletin sıkı denetiminden bir şekilde sıyrılarak ortaya çıkan alternatif yollar nedeniyle bozulmuş, ve sonucunda da Kerimov'un periferideki iktidar elitlerine olan dayanağı 2000'li yılların ortalarından beri son derece kırılgan bir hal almıştır.[32]

Kerimov rejimin sürekliliğini ve kendi iktidarını güç kullanımı ve "havuç ve sopa politikası" aracılığıyla devam ettirmesinin yanı sıra toplumsal muvafakatı sağlama yönünde de çeşitli politikalar izlemektedir. Toplumun iktidara desteğini temin edebilmek için hem pratik politikalar hem de ideolojik meşruiyet inşası yoluyla rıza üretimi mekanizmalarını kullanmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çözülmesi sonucu ortaya çıkan ideolojik boşluğun rejime alternatif ideolojiler (Liberalizm, Türkçülük, İslamcılık gibi) tarafından doldurulmasını engellemek amacıyla "Milli Bağımsızlık İdeolojisi" adıyla resmi ideoloji oluşturulmuştur.[33] Bağımsızlığın ilk yılları rejime bağlılık ve bağımsızlık bilincini kuvvetlendirmek amacıyla "milli" bir ideoloji geliştirme çabalarına şahit olmuş, bu çerçevede *Manaviat ve Marifat* merkezleri kurularak ideolojinin yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır. "Milli Bağımsızlık İdeolojisi"nin sosyo-politik işlevi toplumun vatanseverlik ve milliyetçilik duygularına hitap ederek rejime karşı olan muhalefeti tasfiye etmek üzere kurgulanmıştır. Resmi söylem yaşanan sorunların ancak güçlü ve otoriter bir lider önderliğinde milli birlik ve beraberlikle aşılabileceğine, milletin devlete, devletin milli ideolojiye, milli ideolojinin de rejime dayanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla rejime ve milli ideolojiye yönelik bir eleştiri ya da hak talebini "millet düşmanlığı" ile eşleştiren bir otoriter anlayış söz konusudur.[34]

---

31 Priya Selvam, "The Manipulation of a State: An Examination of the Clans in Uzbekistan", *Al-Noor: The Boston College Middle Eastern and Islamic Studies Journal*, Vol. 2, No. 2, Fall 2009, ss. 16-27.

32 Eric McGlinchey, "Searching for *Kamalot*: Political Patronage and Youth Politics in Uzbekistan", *Europe-Asia Studies*, Vol. 61, No. 7, September 2009, s. 1144.

33 Andrew F. March, "Soviet Ideology and the Legitimation of Authoritarianism: The Case of post-Soviet Uzbekistan", *Journal of Political Ideologies*, Vol. 8, No. 2, 2003, s. 212.

34 Kerimov'un "Milli Bağımsızlık İdeolojisi" ve politik işlevi hakkında Kerimov'un eserleri üzerinden yapılan ayrıntılı bir çalışma için bkz., Andrew F. March, "From Leninism to

"Milli Bağımsızlık İdeolojisi"nin yaygınlaştırılmasında okulların yanı sıra *Kamolot* gençlik teşkilatı da önemli bir rol oynamaktadır. Kerimov, gelecek nesillerin kendine sadakatini de temin etmek amacıyla stratejik bir planın neticesi olarak ülkenin her yanına yayılan bir örgütlenme kapasitesine sahip olan gençlik teşkilatı *Kamalot*'u ortaya sürmüştür. Sovyet gençlik teşkilatı *Konsomol*'u model alarak kurulan *Kamalot*, genç kuşakları rejimin ideolojisi doğrultusunda yetiştirmek ve onları "yabancı düşüncelerden" korumak amacını gütmektedir.[35]

Son olarak belirtmek gerekir ki, birçok "başarılı" diktatör gibi Kerimov da beceriyle kullandığı bu politikalar yoluyla toplumun belli kesimlerinde destek ve muvafakata sahip bulunmaktadır. Hiçbir diktatör, tabiiyetindekilere az da olsa tatmin duygusu vermeksizin, sadece acımasız bir güç gösterisi ile iktidarda kalma umudunu koruyamaz.

Ekonomik Faktörler

Bu durum bizi diğer bir faktöre götürmektedir. Ekonomik faktörler sosyal rahatsızlıkların kitlesel düzeye ulaşması ve siyasal transformasyonla sonuçlanacak hareketliliklerin ortaya çıkmasında son derece önemlidir. Yoksulluk, yolsuzluk ve yüksek işsizlik oranları hem eski Sovyet hem de Ortadoğu rejimlerinin tipik özellikleri arasında yer almakla birlikte, alt faktörler bu toplumların bu tür sorunlara karşı hangi yönde tepki verdikleri/verecekleri bağlamında farklılık oluşturmaktadır.

İki örnek arasında Arap halkları ile birçok eski Sovyet toplumunun benzeri sorunlara karşı farklı tepkiler vermelerinin altında yatan önemli bir etken demografik faktördür. Ortadoğu ülkelerinde genellikle yüksek doğum oranı ve dolayısıyla hızlı bir nüfus artışı söz konusuyken, eski Sovyet coğrafyasında birçok ülke nüfus oranının negatif artışından muzdariptir. Nüfusu artış gösteren Özbekistan'da bile bu oran Ortadoğu toplumlarına göre oldukça düşüktür (2011'de %1,65) 1991'den buyana nüfus artış hızında düzenli olarak düşme eğilimi göstermektedir (1991'de % 2,82).[36]

Karimovism: Hegemony, Ideology, and Authoritarian Legitimation", *Post-Soviet Affairs*, Vol. 19, No. 4, 2003, ss. 307–336.

35 Eric McGlinchey, "Searching for *Kamalot*: Political Patronage and Youth Politics in Uzbekistan", *Europe-Asia Studies*, Vol. 61, No. 7, September 2009, ss. 1139-1142.

36 "Demographics of Uzbekistan", Wikipedia, (http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_uzbekistan).

Ortadoğu'daki hızlı nüfus artışı, beslenmesi, eğitilmesi ve istihdam edilmesi gereken büyük bir genç nüfusun doğmasına yol açmış; şeffaflık ve denetimden uzak ve yolsuzluğa batmış otoriter rejimler bu yeni kitlenin sosyal ve ekonomik taleplerini karşılamaktan oldukça uzak kalmıştır.[37] Bu yüzden gençler arasında işsizlik oldukça yüksek düzeylerde seyretmiştir. Bu genç kitleler giderek rahatsızlıklarını daha yüksek sesle ifade etmeye ve sokaklara dökülmeye başlamışlar ve daha geniş toplum kesimlerinin eylemlere katılmasında da adeta bir motor işlevi görmüşlerdir.

Üstelik, Arap gençliği sosyal medya aracılığıyla, ilgisi, bilgi paylaşımı, fikirlerin tartışılması ve eylemlerin organize edilmesi için otoriter rejimlerin gözetiminden uzak kontrol dışı yeni bir alan buldu. Bu minvalde, Arap ülkelerinin Facebook kullanıcılığı, Arap gençliğinin sosyal medyayı ne kadar etkili kullandığını ve devlet sansüründen nasıl kaçtığının göstergesi olmuş durumdadır; Facebook'un Arap ülkelerindeki kullanıcıları eğitimli ve genç bir kitle iken, bu rakam Batı ülkelerinde çok düşük bir yüzdeye tekabül etmektedir.[38]

Dinamik ve mevcut durumdan rahatsız Arap gençliği arasında sosyal medya kullanıcılığının yaygınlığı, "devrimlerin" yapılmasına yardım eden önemli bir etken olarak düşünülmektedir. Ortadoğu'daki halk hareketliliğine katkıda bulunan benzer bir etken de haber ve programları ile Ortadoğu'daki izleyicilere benzeri örneklerinden farklı olarak otoriter rejimlerin sözcülüğüne soyunmaksızın yayın yapan El Cezire[39] ve El Arabiye gibi basın yayın organlarıdır.[40] Demokrasi duyarlılığına sahip ve mevcut rejimlerden rahatsız Arap girişimciler bu yayın faaliyetlerine finansal olarak aktif biçimde destek olmuştur. Halk hareketleri kültürel elit arasında da ayrışmaya ve entellektüellerin bir kısmının açık desteğine yol açmıştır. Özellikle bu kesim sosyal medya aracılığıyla yaşanan süreç hakkında dünya kamuoyunun sağlıklı bilgi edinmesinde önemli rol oynamıştır.[41]

---

37 Susanne Dahlgren, "What is a Revolution? And Other Anthropological Questions on the Arab Spring", s. 75.

38 Khaled Saleh Al Omoush, Saad Ghaleb Yaseen, Mohammad Atwah Alma'aitah, "The Impact of Arab Cultural Values on Online Social Networking: The Case of Facebook", *Computers in Human Behaviour*, Vol. 28, No. 6, 2012, s. 2388.

39 El Cezire'nin Arap Baharı'ndaki rolüne ilişkin bir değerlendirme için bkz., Aram Bakshian Jr., "Eyes and Ears of the Arab Spring", *The National Interest*, January/February 2012, ss. 85-90.

40 Aigerim Zikibayeva, Serge Korepin, Shalini Sharan, "What Does the Arab Spring Mean for Russia, Central Asia, and the Caucasus?", s. 2.

41 Alok Choudhary, William Hendrix, Kathy Lee, Diana Palsetia, Wei-Keng Liao, "Social Media Evolution of the Egyptian Revolution", *Communications of the ACM*, Vol. 55, No. 5, May 2012, ss. 77-78.

Ortadoğu'daki otoriter rejimler halklarının geniş kesimlerine toplumsal adalet duygularına hitap edecek nitelikte bir sosyal mobilizasyon imkanı sağlayamaz ve bu kesimleri sosyal haklardan mahrum halde yaşamaya terk ederken, Arap gençliği 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana küresel boyutta yaşanan Batılılaşmanın ve küreselleşmenin sonucu özellikle görsel ve işitsel medya aracılığıyla yalnız Batılı yaşam tarzının değil, aynı zamanda eşitlik, özgürlük, hukuk devleti ve şeffaflık gibi normlarla da yüz yüze gelmiştir. Bu "tanışma" bu yöndeki taleplerinin doğuştan gelen hakları olduğuna inanan ve demokratik değerleri içselleştirmiş ya da içselleştirmeye eğilimli yeni bir kuşağın doğuşuna hizmet etmiştir.

Bu yeni genç neslin varlığı, hammadde fiyatlarının yükselmesi ve finansal kriz sebebiyle ekmek gibi temel gıda maddelerinin fiyatının artması sonucu ortaya çıkan yaygın rahatsızlığın mobilizasyonunda öncü rol oynamıştır. Öte yandan ekonomist Alvaro de Soto'nun Financial Times'ta yayınlanan makalesinde dile getirdiği gibi, "Arap Devrimi"ni mümkün kılan, Muhammed Bouazizi gibi ülkedeki adaletsiz ekonomik yapı altında ezilen ve yaşamını idame ettirme yolunu ancak gayrıresmi ekonomik faaliyetlerde bulan kesimlerin son ekonomik krizle daha da köşeye sıkışması ve sonucunda patlak veren tepkisi olmuştur.[42] Benzer noktaların altını çizen Emmanuel Martin'e göre de, Arap ülkelerinde hukuk devletinin, ekonomik özgürlüklerin ve alt sınıfların da yararlanabileceği ekonomik imkanların yokluğu, kitlelerin yeni bir rejimin mevcut rejim tarafından kendilerine sağlanamayan imkanları sunabileceğine inanmasına, bu da memnuniyetsizliklerini gittikçe daha yükselen bir sesle ifade ederek rejim değişikliği ile sonuçlanan bir sürecin başlamasına yol açmıştır.[43]

Batıda yaşayan ve dolayısıyla sosyal ve siyasal hak ve özgürlüklerle daha yakın teması olan Arap diasporasının varlığı da bu tür değerlerin Ortadoğu toplumlarına aktarımında ciddi katkıda bulunmuştur. Oysa eski Sovyet coğrafyasındaki halkların ülkelerindeki ekonomik kriz nedeniyle gidebildiği tek adres Rusya olmuştur, ki Rusya'daki Özbek başta olmak üzere Orta Asya diasporası, Arap diasporasının Batı'daki deneyimine benzer bir farkındalığın oluşabileceği politik ortamdan da oldukça uzaktır.

42 Hernando de Soto, "The Free Market Secret of the Arab Revolutions", *Financial Times*, 8 November 2011, (http://www.ft.com/intl/cms/s/0/653fab0e-0a00-11e1-85ca-00144feabdc0.html).

43 Emmanuel Martin, "On One Forgotten Cause of the Arab Spring: The Lack of Economic Freedom", *Economic Affairs*, Vol. 32, No. 3, October 2012, s. 94.

Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerdeki ekonomik yapının Özbek ekonomisi ile kıyaslanması durumunda da ciddi farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Özbek ekonomisi halen yapısal olarak Sovyet ekonomisinin derin izlerini taşımaktadır. SSCB döneminde Sovyet tekstil endüstrisi Özbek Cumhuriyeti'nde üretilen pamuğa dayalı olmuştur. Günümüzde de bu durum kısmen devam etmektedir. Ülke ekonomisi büyük oranda pamuk, doğal gaz, altın ve birtakım madenlerin ihracına dayanmaktadır. Bununla birlikte hükümetin gıda güvenliği kaygısıyla buğday üretimini artırması sonucu pamuk üretiminin Özbek ekonomisi içinde önemi göreceli olarak giderek zayıflamaktadır.[44] 2009 yılı pamuk üretimi 1988'deki üretimin ancak yarısı kadardır.[45] Pamuk üretiminin azalması, yerini buğday üretiminin alması ve buğday fiyatlarının ise kontrol altına alınması nedeniyle Orta Doğu ülkelerinin aksine gıda fiyatlarındaki hızlı yükselme eğilimi Özbekistan'da daha az hissedilmiştir.

Öte yandan, Özbekistan'ın, Ortadoğu ülkelerinin aksine, paylaştığı istatistiki bilgilerin güvenilirliği son derece tartışmalıdır. Bu nedenle, güvenilir ve güncel bilgilerin yokluğu Özbek ekonomisi hakkında yorum yapmayı güçleştirmektedir. Bununla birlikte, Özbek ekonomik yapısının yatırım eksikliği ve yüksek düzey yolsuzluklar ile paralize olduğu da bilinmektedir. Piyasa ekonomisine geçiş yönündeki deklare edilmiş hedefe karşın, rejim ekonomi üzerinde son derece katı bir kontrole sahip ve bağımsız bir özel sektörün gelişimine izin verme konusunda çekincelidir. İzlenen ekonomik politikalar yabancı yatırımları caydırıcı etki yapmakta, bu nedenle eski Sovyet devletleri arasında kişi başına en az yatırım yapılan ülke konumundadır. Uluslararası rating kuruluşları ekonomik özgürlükler alanında Özbekistan son derece olumsuz konumda değerlendirmektedir. Heritage Economic Freedom Index'in sıralamasında 183 ülke arasında 163., the World Bank's Doing Business Index'de ise 166. sırada yer almaktadır. Yabancı şirketler ülkede yatırım yapmak istediklerinde iktidarın yakın çevresindeki aileler ile ortaklık yapmak zorunda kalmaktadır.[46]

Ülkede yolsuzluk ve rüşvet sistemik bir nitelik arz etmektedir. Özbekistan, Transparency International tarafından yayınlanan yolsuzluk indeksinde 174

44 Özbekistan'da buğday üretimi 1987 ile 2012 yılları arasında 13 kattan fazla artış göstermiştir. "Uzbekistan Wheat Production by Year ", *Index Mundi*, (http://www.indexmundi.com/agriculture/?country=uz&commodity=wheat&graph=production).

45 "Uzbekistan Cotton Production by Year", *Index Mundi*, (http://www.indexmundi.com/agriculture/?country=uz&commodity=cotton&graph=production).

46 US Department of State, Bureau of Economic and Business Affairs, "2011 Investment Climate Statement – Uzbekistan", June 2012, (http://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2012/191261.htm).

ülke arasında 170. sırayı almaktadır.[47] Wikileaks belgelerinde de yer alan bilgilere göre bürokratik makamlar satılmakta, bu makamlara gelenlerin de ödedikleri parayı yeniden elde edebilmek için yolsuzluklara başvurması nedeniyle bir yolsuzluk kısır döngüsü yaşanmaktadır.[48]

2008 küresel finansal krizinin etkileri doğal gaz ve altın ihracatı yoluyla daha az hissedilmiş olmakla beraber, Özbek ekonomisi düşük gelirli kesimleri olumsuz yönde etkileyecek nitelikte iki haneli enflasyon rakamları ve temel ihtiyaç maddelerinde artış ile yüz yüzedir.[49] Çok daha önemlisi ülkenin sahip olduğu zengin doğal kaynaklara rağmen World Bank verilerine göre toplam GSMH 45,36 milyar dolardır ve kişi başına düşen GSMH 1,560 dolar düzeyindedir.[50] Ülkedeki gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik ve ekonomik kaynakların iktidar eliti ve yakın çevresinde dağıldığı düşünüldüğünde geniş kesimler için ekonomik sıkıntıların hangi boyutta olduğu daha iyi anlaşılır.

Bununla birlikte yaygın işsizlik ve yoksulluk karşısında yüz binlerce Özbek -Rusya Federasyonu ile eski Sovyet cumhuriyeti olan Orta Asya cumhuriyetleri arasındaki vize rejiminin de etkisiyle - çareyi Rusya Federasyonu'na göç etmede bulmaktadır. Rusya Federal Göçmen Servisi istatistiklerine göre ülkede 2,3 milyon Özbek göçmen bulunmaktadır.[51] Özbek ekonomisine bu göçmenlerin yaptığı katkı önemli bir düzeye ulaşmış durumdadır. Rus Merkez Bankası'nın verilerine göre Rusya'dan Özbekistan'a 2012 yılı itibariyle (2011'e göre % 32,6 artış göstererek) 5,7 milyar dolar döviz akışı olmuştur. Özbekistan'ın GSMH'sinin yaklaşık 45 milyar dolar olduğu göz önüne alınırsa göçmenlerin ülke ekonomisine katkısının boyutları çok daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. Üstelik bu rakamlar Rusya üzerinden resmi transferleri içermekte, diğer ülkelerden ya da resmi yollar dışında gerçekleşen ülkeye döviz girişini kapsamamaktadır. Diğer bir karşılaştırmayla, döviz gelirlerinin Özbek ekonomisine katkısı ülkenin en önemli ihraç maddesi olan doğal gaz ve diğer enerji kaynaklarının ihracatı (5,03 milyar dolar) ve pamuk ihracatından (1,25

47 Transparency International, "Corruption by Country: Uzbekistan", 2012, (http://www.transparency.org/country#UZB).

48 "US Embassy Cables: Mafia Boss Fixes Uzbekistan Tenders, Embassy Told", *Guardian,* 12 December 2010, (http://www.guardian.co.uk/world/us-embassy-cables-documents/62979).

49 IMF (International Monetary Fund), *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia,* (Washington, DC: IMF, 2010), s. 43.

50 The World Bank, "Data: Uzbekistan", 2011, (http://data.worldbank.org/country/uzbekistan).

51 "Majority of Migrants in Russia are Uzbeks, Azerbaijanis are in Fourth Place", *Vestnik Kavkaza*, 29 December 2012, (http://vestnikkavkaza.net/news/society/35445.html).

milyar dolar) elde edilen gelirlerden daha fazladır.[52] Döviz gelirlerinin ekonomiye yaptığı katkı adeta bir can suyu niteliğindedir ve ekonomideki krizi zayıflatan ve geniş halk kitleleri üzerindeki etkisini kıran bir işlev görmektedir.

Ekonomik faktör, çoğu örnekte ekonomik sorunlar katlanılamaz düzeye ulaştığında kitlelerin sokaklara dökülmesini tetikleyen en önemli unsur olduğu için Kerimov'un ve rejiminin geleceği açısından Aşil'in topuğu olarak değerlendirilebilir. Sıkıntılı zamanlarda, Ortadoğu'da olduğu gibi, insanlar protesto etme nedenlerinin ve başarılı olmaları durumunda elde edecekleri kazanımların sokağa çıkmanın oluşturduğu riskten çok daha büyük olduğunu düşünür. Bu yüzden, Kerimov en çok ekonomik açıdan kırılgan konumdadır, ancak siyasal faktörler bölümünde de işaret edildiği üzere somut programa sahip güçlü bir muhalefetin yokluğu bu kırılganlığın fiiliyata geçmesini önlemektedir. Katastrofik düzeyde yaşanacak bir gelişme Özbek halkının sınırlı da olsa elde ettiklerini yok etmediği müddetçe, halkın Kerimov'un polis devletine karşı çıkmaya değer nitelikte ve sosyo-ekonomik sorunlarını çözeceğini düşünebileceği ciddi bir alternatif görünmemektedir.

Uluslararası Ortam

Belli bir ülke ya da bölgede ortaya çıkmakta olan siyasal çalkantı ve değişikliklere karşı uluslararası kamuoyunun duyarlılığı ve reaksiyonu yaşanan gelişimlerin alacağı yön konusunda ciddi etkilere sahip olabilir. Uluslararası aktörlerin konumu, mevcut politik statükoyu sorgulama ve bu durumu değiştirmeye yönelik dahili talep ve çabaları hem kolaylaştırabilir hem de zaafa uğratabilir. Bazı uluslararası aktörler, örneğin ABD ve Rusya Federasyonu gibi büyük güçler, dış politikaları ve ideolojik tercihleri doğrultusunda siyasal çalkantı yaşayan bir ülkede taraflardan biri lehine bir duruş sergilemeyi seçebilirler, ya da Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler şiddet olaylarının önüne geçmek ya da bu tür olayların artması durumunda iç savaşa doğru bir gidişi önlemek amacıyla devreye girebilirler.

Ancak, dış aktörlerin siyasal sistem üzerindeki etkisi, iktidar eliti ile bu aktörler arasındaki ilişkinin doğasına göre farklılık arz etmektedir. Rejimin küresel aktörlerle kurduğu ilişkinin derinlik kazanması, hatta bağımlılık ilişkisine dönmesi durumlarında bu faktör diplomatik baskı, muhalefete destek ya da yapılan yardımların kesilmesi gibi yollarla etkili olabilmekte iken, dış dünyaya kapalı bir siyasal rejim üzerinde etkisi oldukça sınırlı kalmaktadır.[53]

52 Murat Sadykov, "Uzbekistan Sees Spike in Labor Migrant Remittances", *Eurasianet*, 11 March 2013, (http://www.eurasianet.org/node/66671).

53 Donnacha Ó Beacháin & Abel Polese, "Introduction: What's in a Colour?", ss. 8-9

Uluslararası aktörlerin iktidar çatışması ve yönetim değişimi konusundaki yaklaşımları ile, dahili durum ve başarılı bir siyasal dönüşümün gerçekleşme şansı arasında sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Bir uluslararası aktör halkın büyük çoğunluğunun karşı çıkmasına rağmen statükoyu uzun süredir desteklemiş olsa bile, iktidar elitinin hakimiyetini sürdürülemez kılacak olan güçlü bir muhalefet durumunda rejime yönelik mutlak desteğini geri çekmek zorunda kalabilir. Bu gibi durumlarda uluslararası aktörler, değişim eğrisindeki hareketi gözlemleyebilmek amacıyla muhalif aktörlerle diyalog başlatmak isteyebilirler; ümitleri iktidar değişiminin doğrultusunu daha yakından takip edebilmek ve geçiş sürecini etkileyebilmek, kendi gündem, hedef ve çıkarlarını olumsuz etkileyecek sonuçları engelleyebilmektir.

Bu bakımdan, bazı uluslararası aktörler çeşitli nedenlerden dolayı söz konusu muhalif gruplara karşı şüphe barındırıyor olabilirler ve hatta, ters bir tavır sergileyebilirler. İdeolojik farklılıklar ve ulusal çıkarlarına gelebilecek zararların yarattığı korku, bu gibi uluslararası aktörlerin bazı muhalif gruplara karşı reaksiyonlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Petrol akışını garanti altına almak, Doğu Blok'una karşı işbirliği sağlamak ve İslamcılarla mesafeyi korumak adına Ortadoğu'daki otoriter rejimlere ABD tarafından verilen destek buna bir örnektir.[54] Bu gibi durumlarda ilgili aktörler iktidar elitlerini ekonomik, politik ve çoğu zaman da askeri olarak güçlendirme girişiminde bulunabilirler. Diğer yandan, dahildeki muhalif grupları destekleyen uluslararası aktörler, yaptıkları destekleri mali yardım, teknik işbirliği ve politik destek olarak sunabilirler; bu yardımlar geçiş dönemini kolaylaştırıp ülkenin önündeki engellerin giderilmesini sağlayabilir.

Öte yandan, rejime yönelik muhalif çabaların sonuçlarını belirleyenlerin uluslararası aktörler olduğunu söylemek abartılı bir yaklaşım olur. Aksine, ülkedeki halkın büyük bir çoğunluğunun ya da etkili bir azınlık grubunun desteğine sahip güçlü bir muhalefet, uluslararası manevralar vasıtasıyla durdurulamaz. Ayrıca bu gibi uluslararası aktörlerin, ülke çapında halk desteğine sahip güçlü değişim ve dönüşüm isteklerine köstek olabileceklerini öngördüklerini düşünmek bu aktörlerin aklını ve kapasitelerinin farkındalığını görmemek anlamı taşır. Bu nedenle, bazı araştırmacıların ve otoriter rejimlerin yöneticilerinin sürekli öne sürdüğü yorumların tersine, ne "renkli devrimler" ne de "Arap Baharı", toplumsal karşılığı olmayan Batı destekli hareketler olarak görülebilir. Bunlar uluslararası aktörlerin etkileri ve yeteneklerine fazla prim

54 Jonathan Broder, "Unfinished Mideast Revolts", *The National Interest*, No. 119, Mayıs/Haziran 2012, s. 49.

veren, çoğunlukla kanıksanmış analizlerdir. İktidar elitleri ise bu tür iddialarında, komplo teorilerine başvuracak derecede ısrarcıdırlar; amaçları rakiplerinin itibarını düşürmek ve halkın katlanmak zorunda kaldığı sıkıntıları gizlemektir.[55] Kaldı ki, bu tür komplo teorilerinin gözden kaçırdığı çok önemli bir nokta da; bir ülkede yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeler üzerinde birincil düzeyde etki dahili unsurlara aittir; her oluşum, o ülkedeki iç faktörler göz ardı edilerek ve büyük güçlerin entrikaları referans gösterilerek açıklanamaz.[56] Bu düşülmesi kolay bir tuzaktır; özellikle gelişmeleri açıklayacak daha derin ve gerçekçi nedenlerin kamuoyu tarafından olasılık dışı ya da sakıncalı görüldüğü durumlarda, kamuoyu, iç ve dış gelişmelere açıklama getirmek için ABD ya da George Soros başkanlığındaki Açık Toplum Enstitüsü gibi önemli aktörlerin güç ve yeteneklerinin oransız bir şekilde büyütülmesine ikna olduğu görülebilmektedir.

Özbekistan söz konusu olduğunda, ülkenin Orta Asya'daki jeopolitik konumuna uluslararası kamuoyu yakın ilgi göstermekte ve endişe ile bakmaktadır; zira Özbekistan bölgedeki tüm nüfusun yaklaşık yarısını barındırmaktadır. Radikal İslam'ın oluşturduğu tehdit, NATO'nun Afganistan'daki savaşa dahil olması, Çin'in özellikle petrol ve doğal gaz gibi doğal kaynaklara erişimini güvenceye almak ve kullandığı bu kaynakları çeşitlendirmek için verdiği mücadele, Batı ve Rusya'nın çıkarları arasındaki hassas denge ve bölgeler arası istikrar ya da istikrarsızlık; Özbekistan hakkında uluslararası arenada ön plana çıkan en önemli konulardır.

Uluslararası aktörler, uluslararası konularda nadiren uyum içinde olurlar. Özbekistan'ın radikal İslamcılığa karşı yürüttüğü savaş karşısında ülkenin Orta Asya'daki kilit durumunu göz önüne alırsak, Taşkent'in bu konudaki mücadelesi Batılı devletlerin, Rusya Federasyonu'nun ve Çin'in ortak paydada buluştuğu nadir konulardan birisidir. Bundan dolayı, bu konudaki Özbek rejiminin mücadelesini sona erdirebilecek, sekteye uğratacak ya da güçsüzleştirecek herhangi bir gelişme, kesin surette uluslararası aktörler arasında hoş karşılanmayacaktır.

---

55 Sadek J. Al-Azm, "The Arab Spring: Why Exactly at This Time?", *Reason Papers*, Vol. 33, Fall 2011, originally published in Arabic in *Al Tariq Quarterly* (Beirut) Summer 2011, English translation by Steve Miller, ss. 223-224.

56 Türkiye'de kuramsal yetersizlik nedeniyle uluslararası siyasete ilişkin konularda dış aktörlere ağırlık veren komplocu bir yaklaşım özellikle son dönemde ana akım haline gelmiştir. Bu konuda önemli bir değerlendirme için bkz., Erol Kurubaş, Haluk Özdemir ve Ersel Aydınlı, *Yöntem, Kuram, Komplo: Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları,* (Ankara: Asil, 2009), ss. 133-185.

Özellikle Rusya ve Çin gibi bölgesel devletler ile onların etki alanındaki Kolleftif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi bölgesel kuruluşlar mevcut statükoyu aktif olarak desteklemektedir. Bu destek Rusya'nın Çeçenistan, Çin'in de Uygur Sincan Özerk Bölgesi bağlamında ayrılıkçı İslami hareketlere karşı mücadelesinin beslediği zihinsel iklimle de örtüşmektedir. Üstelik bu ülkeler "renkli devrimler" ve "Arap Baharı"nı Batı'nın stratejik hamlesi olarak gördükleri için hem küresel hegemonya mücadelesi bağlamında, hem de ülke içinde kendi rejimlerine yönelik bir tehdit olarak değerlendirmektedirler.[57] Bu nedenle de Özbekistan "cephe ülkesi" olarak görülmekte, Kerimov rejiminin baskıcı politikalarına uluslararası meşruiyet verildiği gibi, ekonomik ve askeri ilişkiler yoluyla aktif olarak da desteklenmektedir.

Diğer yandan ABD'nin de bakışı mevcut statükoyu gözetir niteliktedir. Afganistan'daki savaşta ABD'nin çabalarının başarıya ulaşabilmesi için NATO'ya ve ABD birliklerine lojistik destek sağlamak adına Taşkent'in aktif katkıları gereklidir. Bu nedenle ABD Afganistan'ı işgalinden hemen sonra Özbekistan ile stratejik işbirliği anlaşması imzalamış ve karşılığında Afganistan sınırındaki Karşı-Hanabad'da bir askeri üs elde etmiştir. Güvenlik kaygılarının yanı sıra ABD'nin 1991'den günümüze kadar devam edegelen bölgeye yönelik, mevcut rejimlerin Rusya'ya bağımlılığının zayıflatılması, bölgede Çin'in etkinlik kazanmasının önüne geçilmesi, İran'ın bölgeden tecrit edilmesi ve ulusaşırı tehditlerin önlenmesi gibi stratejik hedefleri de söz konusudur. Bu nedenle ABD dış politikasında Orta Asya ve Özbekistan'ın önemi arttığı için Afganistan'da askeri operasyonlar sona erse bile Washington'un bölge ülkeleri ile siyasi ilişkilerinin stratejik düzeyde devam edeceği açıktır.[58]

Ancak ABD'nin 2003-2005 aralığında Avrasya coğrafyasındaki "renkli devrimleri" desteklemesi Kerimov'un Washington'ın bölgedeki amaçları hakkında endişe duymasına yol açmıştır. Andican olaylarını müteakip ABD'nin olaylarda Özbek güvenlik güçlerinin yaklaşımını eleştirmesi ABD ile Özbekistan arasındaki ilişkilerin kopması neden olmuş ve Taşkent yönetimi askeri

57 Abel Polese & Donnacha Ó Beacháin, "The Color Revolution Virus and Authoritarian Antidotes: Political Protest and Regime Counterattacks in Post-Communist Spaces", *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, Vol. 19, No. 3, Spring 2011, ss. 111-132; Titus C. Chen, "China's Reaction to the Colour Revolutions: Adaptive Authoritarianism in Full Swing", *Asian Perspectives*, Vol. 32, No. 4, 2010, ss. 5-51.

58 ABD dış politikasında Orta Asya ve Özbekistan'ın stratejik önemine ilişkin bkz., Stephen Blank, "U.S. Interests in Central Asia and Their Challenges", *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization,* Vol. 15, No. 3, 2007, ss. 312-334; Evgeny F. Troitskiy, "US Policy in Central Asia and Regional Security," *Global Society,* Vol. 21, No. 3, July 2007, ss. 415-428.

üssü kapatma kararı almıştır. ABD Kuzey Dağıtım Ağı yoluyla Afganistan'daki NATO güçlerine askeri malzeme akışını temin etme ihtiyacında olduğundan Özbekistan ile ilişkilerin yeniden kurulması hayati derecede önem arz etmektedir.[59]

Ayrıca, Kerimov terörle mücadele konusunda "sıfır tolerans" anlayışının sadık bir savunucusudur. Hatta Batılı devletlerin sert tedbirlere başvurmaları ve radikal İslamcılara karşı sonuna kadar direnmeleri çağrısında bulunmakta, bu konuya yaklaşımında uluslararası terörizmin doğrudan muhatabı olan ülkeleri bile gölgede bırakmaktadır. Bu nedenle, 9/11 olayından sonra uluslararası atmosferi son derece başarılı bir şekilde kapitalize edebilen Kerimov kendine dünya siyasetinde uygun bir yer bulabilmekte, dolayısıyla rejim birçok yetersizliğine rağmen, uluslararası aktörler arasındaki meşruiyetini devam ettirebilmektedir.

Bununla birlikte, -Rusya ve Çin'in aksine- Batılı aktörlerin Özbek rejiminin karakteristik özelliğinin otoriteryanizm olduğunun farkında olarak bu durumdan istikrarsızlık üreteceği kaygısıyla rahatsız oldukları da açıktır. Ancak, yine de, Kerimov'un laik ya da İslamcı kimliği ayırt etmeksizin muhalefetin tüm renklerine karşı son derece acımasız uygulamalarına rağmen Kerimov'un yerine gelebilecek alternatif bir İslami grubun da aynı şekilde hoşgörüsüz ve şiddet yanlısı olma riski, daha da önemlisi, Batı çıkarlarıyla mevcut yönetimden çok daha fazla çatışma halinde olma olasılığı nedeniyle, uluslararası aktörlerin otoriter Kerimov rejimine karşı yapabilecekleri çok az seçeneği kalmaktadır.

Batılı karar alıcılar arasında arka planında sosyo-psikolojik nedenlerin de yattığı geçmişten gelen bir ana damar olarak var olan, Ortadoğu'daki diktatörlerin İslamcı hareketlerin tek ya da en güçlü alternatif olduğu konjonktürlerde çoğu zaman desteklenmesi anlayışı ile Kerimov rejimine yönelik desteğin birçok ortak özelliği vardır. Ancak, iki örnek karşılaştırıldığında karar alıcıların yaşanan siyasal gelişmeler karşısında tutumlarını ciddi oranda belirleyen önemli bir fark da bulunmaktadır. Ortadoğu'daki İslamcılar kendi toplumlarından geniş kapsamlı desteğe sahip olmaları nedeniyle siyasal mücadelenin ana aktörleri (ya da ana aktörlerinden biri) konumundadır, dolayısıyla dış aktörlerin ihmal edemeyeceği bir olgu söz konusudur. Oysa Özbekistan'da -daha genel anlamda da Orta Asya'da- yukarıda da işaret edildiği üzere Sovyet

59 Andrew C. Kuchins & Thomas M. Sanderson, *The Northern Distribution Network and Afghanistan: Geopolitical Challenges and Opportunities,* Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, January 2010, ss. 7-8, (http://csis.org/files/publication/091229_Kuchins_NDNandAfghan_Web.pdf).

geçmişi nedeniyle İslamcıların karşılık bulabileceği toplumsal taban oldukça sınırlıdır. Üstelik, mevcut hareketlerin de ortalama bir Özbekistan vatandaşına hitap edebilecek, onların güncel sorunlarına çözüm öneren bir muhalefet olarak ortaya çıkmadığı, daha ziyade halkın çoğunluğuna yabancı bir dil ve doktrin üzerinden kendini ortaya koyduğu düşünülecek olursa, dış aktörlerin mevcut rejime karşı ağırlığını koyabileceği, hesaba katmaları gereken bir muhalefet görülmemektedir.

Sonuç

"Renkli devrimler" ve "Arap Baharı" sürecinde yaşananlara dair analitik bir okuma, devrimler ya da köklü siyasal transformasyonların genel anlamda iç ya da dış aktörlerin planlaması ve sürecin her anında kontrolü sonucu gerçekleştiğini öne sürmeyi imkansız kılmaktadır. Bu tür siyasal değişimlerin başarılı olabilmesi, pek çok parametrenin uygun bir harmoni ile doğru birleşim haline gelmesine bağlıdır. Buna karşılık, formülün ayrılmaz faktörlerinden birisi eksik kaldığında sonuca ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Başarılı bir devrime giden yolun formülü sosyo-psikolojik, siyasal, ekonomik ve uluslararası faktörlerin uyumlu kompozisyonundan oluşmaktadır. Ancak bu faktörlerin hepsi sırasıyla çeşitli alt faktörleri ve detayları içermektedir ve - Jared Diamond'ın Lev Tolstoy'dan ilham alarak ortaya koyduğu Anna Karenina ilkesi olarak da tanımlanabilecek analojiyi göz önüne alırsak- birinin ya da birkaçının yokluğu siyasal değişim yönündeki girişimleri sonuçsuz bırakır.

Sosyo-psikolojik faktörler belli bir kitleyi gerektiğinde sokaklara çıkmaya, eylem yapmaya hazır hale getirir ve iktidar elitinden acımasız bir reaksiyon ile karşılaşma riskini göze almalarına yardımcı olur. İnsanlar maddi ya da manevi beklentilerine uygun bir sonuç alacaklarına ve artık daha fazla aşağılanmaya ve yoksulluğa maruz kalmayacaklarına inanırlarsa, otoriter rejimlere karşı gelmeleri daha olası bir hal alır. Özbekistan örneğinde ise bunun aksine Özbek halkı rejim değişikliği yönündeki olası bir girişim durumunda daha iyi bir konuma erişebileceklerine dair ikna olmuş değildir, hatta Özbek devlet aygıtının halka sağladığı sınırlı imkanları da kaybedebilecekleri korkusu hakimdir. Kırgızistan ve Tacikistan örneklerinde de görüldüğü üzere bölgede yaşanan siyasal ve sosyal çatışmalar bu ülkelerde yansımaları hala devam edegelen ciddi bir istikrarsızlığa yol açmış, Kerimov rejimi tarafından sürekli kullanılan bu durum da Özbek halkını derinden etkilemiştir. Bu sebeple, psikolojik açıdan Özbek halkı rejime karşı çıkmaya ne isteklidir, ne de hazırdır.

Siyasal faktörler, insanların hileli bile olsa seçimlerin yapıldığı, alternatif siyasal odakların ve değişim için uygun bir platformun mümkün olduğu poli-

tik bir ortamda etkili olabilir. Bu tür hareketler tüm olumsuz koşullara rağmen verili yasal siyasal zeminde iktidar eliti ile rekabet edebileceği gibi, mevcut yapının buna hiç izin vermediği durumlarda illegal olarak faaliyet yürütmeyi de tercih edebilir. Müslüman Kardeşler Arap coğrafyasında -zaman zaman pozisyonları değişmekle birlikte- çoğunlukla yer altında örgütlenen, ancak mevcut rejimlerden memnun olmayan kitlelerle buluşabilecek bir dil ve söylem üretebilen güçlü bir yapılanmaydı. Ya da, eski Sovyet coğrafyasındaki "renkli devrimler" sürecinde, sivil toplum kuruluşları ve onların desteklediği siyasal oluşumlar iktidar elitine karşı güçlü bir entelektüel ve siyasal alternatif yapı olduklarına dair bir algı doğurabildiler. Özbekistan ise sivil toplumun gelişimine izin vermeyen bir politik iklim nedeniyle ikincisinden mahrum olduğu gibi, ilk seçenek de bu tür hareketler halkta kitlesel destek bulmadığından ve çok daha önemlisi de rejimin laik ve İslami muhalefetin tüm renklerini "başarılı" bir şekilde büyük oranda tasfiye edebilmesinden ötürü mümkün görünmemektedir.

Güvenilir istatiksel verilerin yokluğundan dolayı, Özbekistan'daki ekonomik faktörleri incelenmek de oldukça zordur. Ancak açıkça bellidir ki, Arap toplumlarının kendi yönetimlerine karşı ekonomik konulardaki rahatsızlıkları olmasaydı, "Arap Baharı" gerçekleşemezdi. Ayrıca, nüfus artışına paralel olarak artan yüksek işsizlik oranı (özellikle genç nüfusun işsizlik oranı) ile temel ihtiyaç maddelerine yönelik zamlar Arap hükümetlerini işin içinden çıkamaz hale getirmiştir. Bu durum, Arap dünyası boyunca rejim değişiklikleri ile sonuçlanmıştır. Özbek halkı ise sistemin karakteristik bir özelliği haline gelmiş yolsuzluklar ve ekonomik sorunlardan muzdarip olmasına karşın bir devrim durumunda yaşamlarında düzelme yaşanabileceğine dair inanca sahip değildir ve bu yönde önlerinde çok fazla seçenekleri olduğunu da düşünmemektedir. Bu sebeple, Kerimov kendisini ekonomik sorunlar karşısında tedirgin hissetse de otoritesine karşı ortaya çıkması muhtemel bir tehlikenin varlığından söz etmek henüz oldukça güçtür.

Son olarak, komplo teorisyenlerinin ve otoriter liderlerin iddiaları oranında olmasa da, uluslararası ortam devrimlerin gerçekleşmesinde kısmi bir etkiye sahip olabilir. Uluslararası aktörler, hükümetleri ya da halk desteğini kaybetmiş liderleri onlara karşı çıkma riskini göz önüne alabilmiş etkili bir kitle olmadığı müddetçe -arzu etseler de- değiştiremezler. Ya da kendi çıkarlarını garanti altında tutmak kaygısıyla, halkı tarafından sevilmeyen / nefret edilen bir liderin ya da yönetimin iktidarda kalmasını verdikleri destekle sağlayamazlar. İç gelişmeler, kitlelerin talepleri ve muhalefet hareketlerinin dinamizmi, büyük güçlerin iddia edilen istekleri ve entrikalarından çok daha fazla öneme sahiptir. Özbekistan'da mevcut rejime karşı bu tür bir dinamizm olmadığı gibi

dahası uluslararası aktörler de (ABD ve Batı zaman zaman eleştirel bir tutum takınsa da) otoriter Kerimov rejimini değiştirme yönünde bir eğilime sahip değildir. Afganistan'da terörizme karşı olan savaş, Kerimov için Özbek rejiminin bölgede önemli bir müttefik olarak değerlendirilmesi sonucunu veren çok iyi bir fırsat doğurmuştur. Radikal İslamcılığa karşı haşin ve değişmez duruşu, Washingon'dan Moskova'ya, Moskova'dan Pekin'e kadar Kerimov'a artı puan kazandırmaktadır. Özbek rejiminin otoriter kimliği, acımasızlığı ve muhalefetin tümünü "ekstremist" ve "terörist" olarak etiketlemesi özellikle Batılı demokrasiler açısından gözden kaçmamaktadır; ancak etkili bir muhalefetin karşısında giderek pozisyonunu kaybeden Hüsnü Mübarek'e yönelik görülen tutum değişiminin aksine, uluslararası ortam henüz bu denli güçlü bir muhalefetle karşılaşmayan Kerimov'dan vazgeçmeye hazır değildir.

Yukarıda bahsedilen faktörler ışığında, şimdilik Kerimov rejiminin Özbekistan'da giderek büyüyen siyasal ve sosyal hoşnutsuzluklara rağmen önemli oranda bağışıklık kazandığı görülmektedir. Bu açıdan, "Arap Baharı" ya da "renkli devrimler" örneklerinden farklı olarak, Kerimov ve hükümeti Ortadoğu'da ya da eski Sovyet coğrafyasındaki devrilen hükümetlere göre çok daha üstün bir durumdadır. Kerimov yönetimi şu an güvendedir, çünkü başarılı bir devrimin *sine qua non'u* (olmazsa olmazı) olarak değerlendirilebilecek faktörler uygun bir bileşim içermemektedir, hatta başarılı bir sonuca ulaşmak için gerekli formülün ayrılmaz unsuru olarak görülebilecek faktörler ya yoktur ya da oldukça zayıf niteliktedir. Bu yüzden, önümüzdeki yıllarda bir "Özbek devrimi" ya da daha demokratik bir Özbekistan beklentisi doğrultusunda köklü bir siyasal transformasyon olasılığı son derece zayıf görünmektedir.

KAYNAKÇA

Akçalı, Pınar, "Kırgızistan'da Parlamenter Sisteme Geçiş: Genel Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* Cilt: 12, Sayı: 1, Yaz 2012, ss.193-209.

Al Omoush, Khaled Saleh; Yaseen, Saad Ghaleb; Alma'aitah, Mohammad Atwah, "The Impact of Arab Cultural Values on Online Social Networking: The Case of Facebook", *Computers in Human Behaviour*, Vol. 28, No. 6, 2012.

Al Sayyad, Nezar & Massoumi, Mejgan, "Religious Fundamentalisms in the City: Reflections on the Arab Spring", *Journal of International Affairs*, Vol. 65, No.2, Spring/Summer 2012.

Al-Azm, Sadek J., "The Arab Spring: Why Exactly at This Time?", *Reason Papers*, Vol. 33, Fall 2011, originally published in Arabic in Al Tariq Quarterly (Beirut) Summer 2011, English translation by Steve Miller.

Al-Rahim, Ahmed H., "Whither Political Islam and the "Arab Spring?", *The Hedgehog Review*, Vol. 13, No. 3, Fall 2011.

Bakshian Jr., Aram, "Eyes and Ears of the Arab Spring", *The National Interest*, January/February 2012.

Bıçakcı, Salih, "Andijon'da Nima Bo'ldı?: Özbekistan'da Terör, Güvenlik ve Demokrasi", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları,* Cilt: 3, No. 6, 2008.

Blank, Stephen, "U.S. Interests in Central Asia and Their Challenges", *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization,* Vol. 15, No. 3, 2007.

Broder, Jonathan, "Unfinished Mideast Revolts", *The National Interest,* No. 119, Mayıs/Haziran, 2012.

Byman, Daniel, "Regime Change in the Middle East: Problems and Prospects", *Political Science Quarterly*, Vol. 127, No. 1, 2012.

Carlson, Charles, "Uzbekistan: The Changing Role of the 'Mahalla'", *RFE/RL*, 24 February 2003, (http://www.rferl.org/content/article/1102323.html).

Carothers, Thomas, "The End of the Transition Paradigm", *Journal of Democracy,* Vol. 13, No. 1 January 2002.

Chaulia, Sreeram, "Democratisation, Colour Revolutions and the Role of the NGOs", *Global Research,* Center for Research on Globalization, 25 December 2005, (http://www.globalresearch.ca/democratisation-colour-revolutions-and-the-role-of-the-ngos-catalysts-or-saboteurs/1638).

Chen, Titus C., "China's Reaction to the Colour Revolutions: Adaptive Authoritarianism in Full Swing", *Asian Perspectives,* Vol. 32, No. 4, 2010.

Choudhary, Alok; Hendrix, William; Lee, Kathy; Palsetia, Diana; Liao, Wei-Keng, "Social Media Evolution of the Egyptian Revolution", *Communications of the ACM*, Vol. 55, No. 5, May 2012.

Dadabaev, Timur, "Trauma and Public Memory in Central Asia: Public Responses to Political Violence of the State Policies in Stalinist Era in Uzbekistan and Kyrgyzstan", *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, Vol. 3, No. 1, July 2009.

Dahlgren, Susanne, "What is a Revolution? And Other Anthropological Questions on the Arab Spring", *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropological Society*, Vol. 36, No. 4, Fall 2011.

De Soto, Hernando "The Free Market Secret of the Arab Revolutions", *Financial Times*, 8 November 2011, (http://www.ft.com/intl/cms/s/0/653fab0e-0a00-11e1-85ca-00144feabdc0.html).

Demirtepe, M. Turgut, *Creating the Uzbek Nation: Ethnie, Identity and Politics,* Unpublished PhD Thesis, Manchester University, 2004.

Diamond, Jared, *Tüfek, Mikrop, Çelik*, (Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2006).

Fakhritdinov, Bakhodir, "Civilian Movements and Parties in Uzbekistan: Development Trends and Problems", *Central Asia and the Caucasus*, Vol. 5, No. 17, September 2002.

Fierman, William, "Political Development in Uzbekistan: Democratisation?", Karen Dawisha & Bruce Parrott (Ed.), *Conflict, Cleavage and Change in Central Asia and Caucasus,* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

Fumagalli, Matteo & Tordjman, Simon, "Uzbekistan", Donnacha Ó Beacháin & Abel Polese (Ed.), "*The Colour Revolutions in the Former Soviet Republics: Successes and Failures,* (New York: Routledge, 2010).

Herd, Graeme P., "The Arab Spring: Challenges, Obstacles and Dilemmas", *Connections: The Quarterly Journal*, Vol. 10, No. 4, Fall 2011.

Human Rights Watch, ""Bullets Were Falling Like Rain": The Andijan Massacre, May 13, 2005", June 2005, (http://hrw.org/reports/2005/uzbekistan0605/).

IMF (International Monetary Fund), *Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia,*(Washington, DC: IMF, 2010).

International Crisis Group, "Uzbekistan: The Andijon Uprising", Asia Briefing, No. 38, 25 May 2005, (http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/central-asia/uzbekistan/b038_uzbekistan___the_andijon_uprising_.pdf).

Karagiannis, Emmanuel, "Political Islam in Uzbekistan: Hizb ut-Tahrir al-Islami", *Europe-Asia Studies,* Vol. 58, No. 2, 2006.

Khalid, Adeeb, "A Secular Islam: Nation, State, and Religion in Uzbekistan", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 35, No. 4, November 2003.

Kuchins, Andrew C. & Thomas M. Sanderson, *The Northern Distribution Network and Afghanistan: Geopolitical Challenges and Opportunities*, Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, January 2010, (http://csis.org/files/publication/091229_Kuchins_NDNandAfghan_Web.pdf).

Kurubaş, Erol; Özdemir, Haluk ve Aydınlı, Ersel, *Yöntem, Kuram, Komplo: Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları*, (Ankara: Asil, 2009).

Madaeva, Shahnoza O., "Spiritual Trauma of the Soviet Reality in Uzbekistan, 1920s–1930s", *Anthropology of the Middle East,* Vol. 3, No. 1, Spring 2008.

March, Andrew F., "From Leninism to Karimovism: Hegemony, Ideology, and Authoritarian Legitimation", *Post-Soviet Affairs*, Vol. 19, No. 4, 2003.

March, Andrew F., "Soviet Ideology and the Legitimation of Authoritarianism: The Case of post-Soviet Uzbekistan", *Journal of Political Ideologies*, Vol. 8, No. 2, 2003.

Martin, Emmanuel, "On One Forgotten Cause of the Arab Spring: The Lack of Economic Freedom", *Economic Affairs*, Vol. 32, No. 3, October 2012.

McFaul, Michael, "Transitions from postcommunism", *Journal of Democracy,* Vol. 16, No. 3, July 2005.

McGlinchey, Eric, "Searching for *Kamalot*: Political Patronage and Youth Politics in Uzbekistan", *Europe-Asia Studies*, Vol. 61, No. 7, September 2009.

Miller, Laurel E. (et al.), *Democratization in the Arab World: Prospects and Lessons from Around the Globe,* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2012).

Polese, Abel & Ó Beacháin, Donnacha "The Color Revolution Virus and Authoritarian Antidotes: Political Protest and Regime Counterattacks in Post-Communist Spaces", *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, Vol. 19, No. 3, Spring 2011.

Ó Beacháin, Donnacha & Polese, Abel, *The Colour Revolutions in the Former Soviet Republics: Successes and Failures,* (New York: Routledge, 2010).

Pannier, Bruce, "Uzbek Elections Mean Little, But More Entertaining This Time", *RFE/RL*, 27 December 2009, (http://www.rferl.org/content/Uzbek_Elections_Mean_Little_But_More_Entertaining_This_Time/1914402.html).

Ruzaliev, Odil, "Islam in Uzbekistan: Implications of 9/11 and Policy Recommendations for the United States", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Vol. 25, No. 1, April 2005.

Sadykov, Murat, "Uzbekistan Sees Spike in Labor Migrant Remittances", *Eurasianet*, 11 March 2013, (http://www.eurasianet.org/node/66671).

Selvam, Priya, "The Manipulation of a State: An Examination of the Clans in Uzbekistan", *Al-Noor: The Boston College Middle Eastern and Islamic Studies Journal*, Vol. 2, No. 2, Fall 2009.

Sievers, Eric W., "Uzbekistan's Mahalla: From Soviet to Absolutist Residential Community Associations", *The Journal of International and Comparative Law at Chicago-Kent,* Vol. 2, 2002.

Stevens, Daniel "Osama or the Georges: Shifting Threats and State Policy towards Civil Society in Uzbekistan", *Development and Change*, Vol. 41, No.2, March 2010.

The World Bank, "Data: Uzbekistan", 2011, (http://data.worldbank.org/country/uzbekistan).

Thornton,William H., *The New World Empire: Civil Islam, Terrorism, and the Making of Neoglobalism,* (Oxford: Rowman&Littlefield Publishers, 2005).

Transparency International, "Corruption by Country: Uzbekistan", 2012, (http://www.transparency.org/country#UZB).

Troitskiy, Evgeny F., "US Policy in Central Asia and Regional Security," *Global Society*, Vol. 21, No. 3, July 2007.

US Department of State, Bureau of Economic and Business Affairs, "2011 Investment Climate Statement – Uzbekistan", June 2012, (http://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/2012/191261.htm).

Weitz, Richard, "Storm Clouds over Central Asia: Revival of the Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)?", *Studies in Conflict & Terrorism,* Vol. 27, No. 6, 2004.

Yalçın, Resul, "The Formation of a Multi-Party System in Uzbekistan", *Central Asia and the Caucasus,* Vol. 5, No. 11, 2001.

Zanca, Russell, "What We Owe the Uzbeks", *Foreign Policy*, 21 December 2010, (http://oilandglory.foreignpolicy.com/posts/2010/12/21/what_we_owe_the_uzbeks).

Zikibayeva, Aigerim; Korepin, Serge & Sharan, Shalini "What Does the Arab Spring Mean for Russia, Central Asia, and the Caucasus?", *A Report of the CSIS (Center for Strategic & International Studies) Russia and Eurasia Programme,* September 2011.

"Apathy and Fear as Uzbekistan Votes in Election", *Reuters,* 27 December 2019, (http://www.reuters.com/article/2009/12/27/us-uzbekistan-election-idUSTRE5BQ07Z20091227).

"Democracy Index 2012: Democracy at a Standstill", *A Report from the Economist Intelligence Unit*, (http://pages.eiu.com/rs/eiu2/images/Democracy-Index-2012.pdf).

"Demographics of Uzbekistan", Wikipedia, (http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_uzbekistan).

"Majority of Migrants in Russia are Uzbeks, Azerbaijanis are in Fourth Place", *Vestnik Kavkaza,* 29 December 2012, (http://vestnikkavkaza.net/news/society/35445.html).

"US Embassy Cables: Mafia Boss Fixes Uzbekistan Tenders, Embassy Told", *Guardian,* 12 December 2010, (http://www.guardian.co.uk/world/us-embassy-cables-documents/62979).

"Uzbekistan Cotton Production by Year", *Index Mundi*, (http://www.indexmundi.com/agriculture/?country=uz&commodity=cotton&graph=production).

"Uzbekistan Wheat Production by Year ", *Index Mundi*, (http://www.indexmundi.com/agriculture/?country=uz&commodity=wheat&graph=production).

Yazarın(ların) Özgeçmişi / Biography of the Author(s)

Dr. Turgut Demirtepe Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 1991 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını Sheffield Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nden 1997'de aldı. Doktorasını 2004 yılında Manchester Üniversitesi Orta Doğu Çalışmaları Bölümü'nde bitirdi. Halen Polis Akademisi'nde Yrd. Doç. Dr. olarak görev yapmaktadır. İlgi alanları, uluslararası siyaset, güvenlik sorunları, etnik hareketler, Orta Asya ve Kafkasya'dır.

Dr. Turgut Demirtepe graduated from Ankara University, Faculty of Political Science, the Department of Public Administration in 1991. He received his Mphil degree from the University of Sheffield. Then he had his PhD degree from the University of Manchester, the Department of Middle Eastern Studies in 2004. He is currently working as an assistant Professor at Police Academy. His research interests are international politics, security studies, ethnic movements, Central Asia, and the Caucasus.

İzzet Ahmet Bozbey 2001 yılında Koç Üniversitesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. Sabancı Üniversitesi'nde 2004 yılında Tarih alanındaki yüksek lisansını tamamladı. Halen Orta Doğu Üniversitesi Bölge Çalışmaları Bölümü'nde doktora adayıdır. İlgilendiği konular siyasi tarih, uluslar arası siyaset, milliyetçilik, Orta Doğu ve Orta Asya'dır.

He graduated from Koç University in 2001, earning a B.S. in Business Administration. He completed his MA study at Sabancı University in 2004. He is currently doing his PhD study at Middle East Technical University. His research interests are political history, international politics, nationalism, Middle East, and Central Asia.

USAK RAPORLARI

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU'DAKİ GÜÇ KAPASİTESİ

Mümkünün Sınırları

Ampirik Bir İnceleme

Bu çalışmanın amacı literatürdeki bu boşluktan hareketle tartışmalara kısmen katkı sağlamaktır. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde "güç" ve "bölgesel güç" kavramlarının parametreleri mevcut literatüre atıfla tartışılmış, ikinci bölümünde bu parametreler ekseninde Türkiye'nin Ortadoğu'daki gücünün ampirik analizi yapılmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise, analizden elde edilen bulgular çerçevesinde Türkiye'nin kapasite artırımına ilişkin politika önerilerinde bulunulmuştur.

40 sayfa
978-605-4030-65-1

ULUSLARARASI STRATEJİK ARAŞTIRMALAR KURUMU
USAK, AYTEN SOKAK, NO: 21 MEBUSEVLERİ, TANDOĞAN, ANKARA
TEL: 0312 212 28 86 FAKS: 0312 212 25 84 WWW.USAK.ORG.TR